

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра європейської економіки і бізнесу

**ОСВІТНЬО–ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ**

**Міжнародні економічні відносини
29 «Міжнародні відносини»
292 «Міжнародні економічні відносини»**

Форма навчання: заочна

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему «РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТНК У СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ
ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ»

здобувача Глімбоцької Юлії Анатоліївни

_____ (підпис)

Науковий керівник: к.е.н., Мовсесян Арег Самвелович

_____ (підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з атестації
здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: д.е.н., доцент, Федірко Олександр Анатолійович

_____ (підпис)

Київ 2024

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

**Факультет міжнародної економіки і менеджменту
Кафедра європейської економіки і бізнесу**

**ОСВІТНЬО–ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ**

**Міжнародні економічні відносини
29 «Міжнародні відносини»
292 «Міжнародні економічні відносини»**

ПОГОДЖЕНО

Керівник проектної групи (гарант)
Освітньо-професійної програми

_____ Федірко О.А.

« ____ » _____ 20__ р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Федірко О.А.

« ____ » _____ 20__ р.

**ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ
здобувачу вищої освіти Глімбоцької Юлії Анатоліївни
заочної форми навчання**

на підготовку кваліфікаційної магістерської роботи

на тему: **«Роль європейських ТНК у сучасних міжнародних інвестиційних процесах»**

Тему затверджено наказом ректора Університету від «25» вересня 2023 р. № 1743-СТ

Кваліфікаційна магістерська робота виконується на матеріалах наукових публікацій, аналітичних звітів міжнародних організацій та офіційних інституцій ЄС.

План кваліфікаційної магістерської роботи

Розділ 1	Методологія дослідження діяльності ТНК в умовах глобалізації <i>(термін подання – до 31.10)</i>
Розділ 2	Сучасний стан і тенденції розвитку європейських ТНК у міжнародних інвестиційних процесах <i>(термін подання – до 30.11)</i>
Розділ 3	Стратегічні напрями розвитку європейських ТНК у сучасних міжнародних інвестиційних процесах <i>(термін подання – до 22.12)</i>

Об'єкт дослідження:	Діяльність європейських ТНК у міжнародній економіці
Предмет дослідження:	Фактори, механізми та показники діяльності європейських ТНК у сучасних міжнародних інвестиційних процесах
Мета кваліфікаційної магістерської роботи:	Дослідити умови, фактори та механізми діяльності європейських ТНК у сучасних міжнародних інвестиційних процесах

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1	Розкрити сутність діяльності європейських ТНК в умовах глобалізації; охарактеризувати етапи формування ТНК в умовах глобалізації; ідентифікувати критерії та параметри оцінювання діяльності ТНК.
У розділі 2	Оцінити сучасний стан і динаміку розвитку європейських ТНК; здійснити аналіз сегментації європейських ТНК в міжнародній економіці; окреслити норми регулювання діяльності ТНК у міжнародних інвестиційних процесах.
У розділі 3	Оцінити стан і особливості діяльності європейських ТНК в Україні та ЄС; обґрунтувати проблеми і пріоритетні напрями розвитку європейських ТНК у міжнародних інвестиційних процесах; виявити інструменти та механізми диверсифікації діяльності європейських.

**Завдання підготував
науковий керівник**

_____

(підпис)

Мовсесян А. С.

_____

(ініціали, прізвище)

«26» вересня 2023 р.

Завдання одержав студент

_____

(підпис)

Глімбоцька Ю. А.

_____

(ініціали, прізвище)

«27» вересня 2023 р.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна магістерська робота містить 76 сторінок, 15 таблиць, 4 рисунки, список використаних джерел з 53 найменувань.

«Роль європейських ТНК у сучасних міжнародних інвестиційних процесах»

Об'єктом дослідження є діяльність європейських ТНК у міжнародній економіці.

Предметом дослідження є фактори, механізми та показники діяльності європейських ТНК у сучасних міжнародних інвестиційних процесах.

Мета кваліфікаційної магістерської роботи - дослідити умови, фактори та механізми діяльності європейських ТНК у сучасних міжнародних інвестиційних процесах.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі завдання:

- розкрити сутність діяльності європейських ТНК в умовах глобалізації;
- охарактеризувати етапи формування ТНК в умовах глобалізації;
- ідентифікувати критерії та параметри оцінювання діяльності ТНК;
- оцінити сучасний стан і динаміку розвитку європейських ТНК;
- здійснити аналіз сегментації європейських ТНК в міжнародній економіці;
- окреслити норми регулювання діяльності ТНК у міжнародних інвестиційних процесах;
- оцінити стан і особливості діяльності європейських ТНК в Україні та ЄС;
- обґрунтувати проблеми і пріоритетні напрями розвитку європейських ТНК у міжнародних інвестиційних процесах;
- виявити інструменти та механізми диверсифікації діяльності європейських.

Практичне значення даної роботи полягає в можливості використання отриманої класифікації ТНК при дослідженні на практиці окремих

транснаціональних корпорацій, можливість використання на практиці рекомендацій для впровадження додаткових регулюючих дій у діяльності ТНК, використання інформаційного базису стосовно пріоритетних на даний момент для ТНК галузей при формуванні подальших дій держави для залучення інвестицій, класифікація та приклади диверсифікації можуть бути використані для підприємств, що прагнуть розвитку та розширення бізнесу.

Рік виконання кваліфікаційної магістерської роботи 2023-2024.

Рік захисту роботи 2024.

Ключові слова: європейські транснаціональні корпорації, ТНК, міжнародні інвестиційні процеси, глобалізація, міжнародний ринок.

В і д г у к
про кваліфікаційну магістерську роботу
здобувача факультету міжнародної економіки і менеджменту освітньо-
професійної програми «Міжнародні економічні відносини»

Глімбоцькій Юлії Анатоліївні

на тему: «Роль європейських ТНК у сучасних міжнародних інвестиційних процесах»

- 1. Актуальність теми:** актуальність теми дослідження обумовлена зростаючою роллю європейських транснаціональних корпорацій у світовому економічному та політичному функціонуванні, особливо це стосується європейського простору. Запровадження зони вільної торгівлі між ЄС та Україною і поступове взаємне відкриття ринків лише актуалізує важливість вивчення функціонування та особливостей європейських ТНК.
- 2. Позитивні риси кваліфікаційної роботи:** автором досліджено сутність діяльності європейських ТНК, історичні етапи їх формування, охарактеризовано сучасний стан та динаміку розвитку.
- 3. Наявність самостійних розробок автора:** автором визначено критерії та параметри оцінювання діяльності ТНК, здійснено аналіз сегментації європейських ТНК в міжнародній економіці, а також обґрунтовані проблеми і пріоритетні напрями розвитку європейських ТНК.
- 4. Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій:** особливої уваги автором було приділено стану та особливостям діяльності європейських ТНК всередині України та в рамках Євросоюзу.
- 5. Наявність недоліків:** суттєвих недоліків в роботі автора не виявлено.
- 6. Загальна оцінка кваліфікаційної магістерської роботи та її допущення до захисту перед ЕК:** роботу допущено до захисту та оцінено у 46 балів.

Науковий керівник:

Старший викладач кафедри
європейської економіки і бізнесу,
доктор філософії

_____
(підпис)

Мовсесян А. С.

“ ___ ” _____ 20__ р.

Рецензія
на кваліфікаційну магістерську роботу
здобувача вищої освіти

Глімбоцької Юлії Анатоліївни

Тема «Роль європейських ТНК у сучасних міжнародних інвестиційних процесах»

Актуальність теми кваліфікаційної роботи і доцільність її розроблення

Обрана тема кваліфікаційної роботи набуває все більшої актуальності з огляду на інтенсифікацію економічного та політичного зближення України з Європейським Союзом. Розуміння історичних процесів формування європейських міжнародних корпорацій, особливостей їхньої господарської діяльності та оцінка впливу не лише на економіку, а й на політичну сферу окремої країни, полегшить інтеграцію економіки України до системи ЄС.

Якість проведеного дослідження

Дослідження ролі європейських ТНК у сучасних міжнародних інвестиційних процесах підкріплене статистичною та аналітичною інформацією.

Позитивні риси кваліфікаційної роботи

Зміст кваліфікаційної роботи виконаний на достатньому теоретичному рівні, а також містить практичну цінність.

Зауваження відсутні.

Практична значимість висновків і рекомендацій

Одержані результати дослідження, проведеного в даній роботі, можуть бути використані для пришвидшення інтеграції внутрішнього ринку України до ринку ЄС.

Рецензент:

Д.е.н., професор, завідувач кафедри
міжнародної економіки
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана

Я.М. Столярчук

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	7
1.1 Сутність діяльності ТНК в умовах глобалізації	7
1.2 Етапи формування ТНК в умовах глобалізації.....	11
1.3 Критерії та параметри оцінювання діяльності ТНК	19
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТНК У МІЖНАРОДНИХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ	26
2.1 Сучасний стан і динаміка розвитку європейських ТНК.....	26
2.2 Сегментація європейських ТНК в міжнародній економіці	32
2.3 Регулювання діяльності ТНК у міжнародних інвестиційних процесах	40
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТНК У СУЧАСНИХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ	45
3.1 Стан і особливості діяльності європейських ТНК в Україні та ЄС	45
3.2 Проблеми і пріоритетні напрями розвитку європейських ТНК у міжнародних інвестиційних процесах.....	54
3.3 Інструменти та механізми диверсифікації діяльності європейських ТНК	61
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71
ДОДАТКИ.....	77

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

INSEAD	Institut Européen d'Administration des Affaires, українською Європейський Інститут Ділового Адміністрування
ЄС	Європейський Союз
ЗЕД	Зовнішньо-економічна діяльність
НДДКР	Науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи
ОЕСР	Організація економічного співробітництва та розвитку
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ОПЕК	Організація країн — експортерів нафти
СОТ	Світова Організація Торгівлі
СРСР	Союз Радянських Соціалістичних Республік
СНД	Співдружність Незалежних Держав
ТНК	Транснаціональна корпорація
ТНБ	Транснаціональний банк

ВСТУП

Актуальність дослідження. Процеси глобалізації та інтернаціоналізації міжнародної економіки є невід’ємною частиною розширення впливу діяльності транснаціональних корпорацій. Вагомими гравцями на міжнародній економічній арені є ТНК, зокрема ті компанії, головні материнські компанії яких розташовані в Європі.

Діяльність транснаціональних корпорацій поширюється на різноманітні галузі економічної діяльності і вагому частину ринку займають саме європейські ТНК. Зокрема це такі галузі як банківська справа, виробництво продуктів харчування/напоїв, машинобудівна галузь, нафтогазовий комплекс, телекомунікаційна сфера, металургія, фармацевтика і біотехнології тощо.

В процесі розвитку транснаціональні корпорації проходять різні види диверсифікації своєї діяльності, зокрема за галузями, товарами, ринками збуту, джерелами локалізації сировини й за місцем локалізації виробництва.

Фактично транснаціональні корпорації на сьогоднішній день мають вплив на економіки більшості країн, формують тенденції ринку, впливають як на зовнішню, так і на внутрішню політику країн, в яких вони розташовують свої підприємства, а також займають вагому частину в інвестиційній діяльності різних підприємств.

А отже, **актуальність дослідження** полягає в тому, що ТНК вже визначили себе як лідера міжнародної економічної співпраці й розширюють свої межі впливів за межі економіки. Вони визначають інвестиційний клімат й впливають на світову спільноту, важливим є ще той факт, що з кожним роком цей вплив збільшується

Проблеми дослідження сутності й діяльності ТНК досліджують як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, зокрема: Задоя А., Лиманова О., Молчанова Е., Нікітіна Т., Одягайло Б., Отенко І., Пазиніч О., Прохорова М., Рокоча В., Федоренко В., Чернова О., тощо.

Мета і завдання дослідження. Дослідити умови, фактори та механізми діяльності європейських ТНК у сучасних міжнародних інвестиційних процесах.

В процесі досягнення мети дослідження, буде вирішено такі поставлені **завдання:**

- розкрити сутність діяльності європейських ТНК в умовах глобалізації;
- охарактеризувати етапи формування ТНК в умовах глобалізації;
- ідентифікувати критерії та параметри оцінювання діяльності ТНК;
- оцінити сучасний стан і динаміку розвитку європейських ТНК;
- здійснити аналіз сегментації європейських ТНК в міжнародній економіці;
- окреслити норми регулювання діяльності ТНК у міжнародних інвестиційних процесах;
- оцінити стан і особливості діяльності європейських ТНК в Україні та ЄС;
- обґрунтувати проблеми і пріоритетні напрями розвитку європейських ТНК у міжнародних інвестиційних процесах;
- виявити інструменти та механізми диверсифікації діяльності європейських транснаціональних корпорацій.

Об'єктом дослідження є діяльність європейських ТНК у міжнародній економіці.

Предметом дослідження є фактори, механізми та показники діяльності європейських ТНК у сучасних міжнародних інвестиційних процесах.

Методи дослідження. З огляду на мету кваліфікаційної роботи, поставлені завдання, об'єкт та предмет дослідження, в процесі написання кваліфікаційної роботи було використано спеціальні та загальнонаукові методи, зокрема: метод аналогій, узагальнення, порівняльний аналіз при визначенні позитивних та негативних факторів діяльності ТНК, діалектичний метод, при встановленні видів транснаціональних корпорацій, метод аналізу та синтезу, метод системного підходу для сегментації Європейських ТНК, метод логічного узагальнення – для визначення необхідних дій з боку українського уряду для контролю за діяльністю транснаціональних корпорацій.

Новизна одержаних результатів полягає в поглибленому аналізі та детальній характеристиці сутності та діяльності транснаціональних корпорацій, а також у виокремленні інвестиційної діяльності саме європейських ТНК.

Практичне значення даної роботи полягає в можливості використання отриманої класифікації ТНК при дослідженні на практиці окремих транснаціональних корпорацій, можливість використання на практиці рекомендацій для впровадження додаткових регулюючих дій у діяльності ТНК, використання інформаційного базису стосовно пріоритетних на даний момент для ТНК галузей при формуванні подальших дій держави для залучення інвестицій, класифікація та приклади диверсифікації можуть бути використані для підприємств, що прагнуть розвитку та розширення бізнесу.

В процесі підготовки до написання кваліфікаційної роботи були опубліковані тези до ювілейної 90-ї щорічної студентської наукової конференції київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, що проходила в період 17 квітня – 20 травня 2023 року. Тема тез “ТНК як незамінні суб’єкти в сучасній інвестиційній діяльності”.

Дипломна робота складається з вступу, трьох розділів та висновків. У першому розділі розглянуто методологію дослідження діяльності ТНК в умовах глобалізації. В другому розділі описано сучасний стан і тенденції розвитку європейських ТНК у міжнародних інвестиційних процесах. В третьому ж розділі з’ясовано стратегічні напрями розвитку європейських ТНК у сучасних інвестиційних процесах.

РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

1.1 Сутність діяльності ТНК в умовах глобалізації

Процес глобалізації є найважливішою тенденцією у світовій економіці, яка відображається у транснаціоналізації господарського життя. Головною характеристикою глобальної економіки є рух товарів, послуг, технологій, знань та факторів виробництва у всьому світі. Цей процес розповсюджується на виробництво та капітал, що ілюструється транснаціональними корпораціями (ТНК), які виступають як сила, що пускає в рух глобалізацію у сучасній світовій економічній системі. За визначенням ЮНКТАД (конференція ООН з торгівлі та розвитку), ТНК - це компанії, які складаються з материнської компанії і її філій, розташованих за межами країни резиденції головного офісу. Головною ознакою материнської компанії є контроль над активами економічних одиниць в інших країнах. Країна, де розташовується штаб-квартира та центральний офіс ТНК, є базою цієї компанії, тоді як країни, де знаходяться об'єкти вкладень ТНК, є реципієнтами цих інвестицій [10].

Ключові характеристики, що розрізняють ТНК від інших організацій і інститутів, включають:

- наявність виробництва або послуг у не менше ніж в шести країнах;
- зайнятість іноземного персоналу, яка становить не менше 25%;
- капіталовкладення за кордоном, які складають не менше 25% активів;
- річний обіг не менше 1 млрд. доларів США;
- обсяг реалізації товарів за межами основної компанії, який становить не менше 20%;
- наявність єдиної стратегії управління розвитком національних підприємств, що належать до структури ТНК [1].

Країни ОЕСР, зокрема США, Японія і країни Європейського Союзу, є лідерами серед країн базування найбільших ТНК, але Китай набирає значний розмах у цій сфері в останнє десятиліття [28].

На сучасному етапі транснаціоналізації маємо такі прояви даного процесу:

- швидкий розвиток великих корпорацій, які стають головними гравцями у світовій економіці (включаючи збільшення філіальних мереж ТНК);
- звільнення ТНК і виробленої ними продукції від прив'язки до материнських країн завдяки розвитку світового фондового ринку та стратегічних альянсів;
- сконцентрування капіталу, що дозволяє ТНК знижувати витрати на виробництво, фінансувати дослідження і розробки та впроваджувати інноваційні продукти і технології, ефективно рекламувати та інвестувати;
- виникнення і зростання ТНК як результату інтернаціоналізації економіки та розвитку глобального ринку;
- транснаціоналізація капіталу являє собою характерну ознаку всієї сучасної економічної системи [25].

Отже, основу нової глобальної економічної системи становлять ТНК, які мають значні фінансові ресурси, застосовують передові технології, мають великі ринки збуту та проводять активну глобальну інвестиційну політику.

Варто відмітити, що транснаціоналізація значно посилює залежність країн один від одного в глобалізованій економіці шляхом впливу на виробництво товарів і послуг, використання робочої сили, інвестицій, технологій та їх розповсюдження між країнами. Процеси транснаціоналізації є наслідком потреби зменшення ризиків, бажання наблизити виробництво до перспективних ринків збуту, раціоналізації оподаткування та митних платежів для транснаціональних компаній [38].

У період сучасності кілька найбільших транснаціональних корпорацій значно перевершують багато країн у економічному аспекті. Досягнення країни у добробуті, її роль у глобальному поділі праці та рівень інтеграції в глобалізаційні процеси все частіше залежать від успішності діяльності ТНК, що базуються у її

економіці. Незважаючи на те, що контроль над корпорацією зазвичай залишається у країні перебування, взаємовідносини між ТНК та її материнською країною є складними та багатозначними. Це пояснюється тим, що дії ТНК, спрямовані на збільшення власних прибутків, не завжди збігаються зі стратегічними інтересами материнської країни та пріоритетами її зовнішньої та внутрішньої політики. Однак, у багатьох випадках інтереси материнської країни та ТНК співпадають, тому країни приймають широкий спектр заходів для стимулювання розвитку існуючих ТНК і створення нових.

Варто відзначити, що ТНК на етапі глобалізації має різноманітну галузеву структуру діяльності: 60% замовлень їхньої діяльності належать до сфери виробництва, 37% - до сфери надання послуг, а 3% - до сфери добувної промисловості та сільського господарства. Дані про концентрацію капіталу ТНК у сфері виробництва підтверджуються наступними фактами: серед десяти найбільших компаній 2022 року були п'ять нафтопереробних гігантів - Saudi Aramco, China National Petroleum, Sinopec Group, Exxon Mobil, Shell, їхній загальний дохід перевищує 2 трлн. доларів США, а також компанії, що працюють в сфері роздрібною торгівлі – Walmart та Amazon, а також ті, що надають комунальні (State Grid) та медичні (UnitedHealth Group) послуги [1] (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 - Топ-10 найбільших компаній світу Fortune Global 500 у 2022 р.

№	Назва ТНК і сфера діяльності	Річна виручка, млн. \$	Чистий прибуток, млн. \$	Активи, млн. \$	Кількість співробітників
1	2	3	4	5	6
1	Walmart роздрібна торгівля	\$ 611 289	\$ 11 680	\$ 243 197	2 100 000
2	Saudi Aramco нафтопереробка	\$ 603 651	\$ 159 069	\$ 663541	70 496
3	State Grid комунальні послуги	\$ 530 009	\$ 8 192	\$ 710 763	870 287
4	Amazon роздрібна торгівля	\$ 513 983	\$ -2 722	\$ 462 675	1 541 000
5	China National Petroleum нафтопереробка	\$ 483 019	\$ 21 080	\$ 637 223	1 087 049

Продовження таблиці 1.1

1	2	3	4	5	6
6	Sinopec Group нафтопереробка	\$ 471 154	\$ 9 657	\$ 368 751	\$ 527 487
7	Exxon Mobil нафтопереробка	\$ 413 680	\$ 55 740	\$ 369 067	\$ 62000
8	Apple технології	\$ 394 328	\$ 99 803	\$ 352 755	\$ 164 000
9	Shell нафтопереробка	\$ 386 201	\$ 42 309	\$ 443 024	\$ 93 000
10	UnitedHealth Group медицина	\$ 324 162	\$ 20 120	\$ 245 705	\$ 400 000

Джерело: розроблене автором на основі [1]

Основними конкурентними перевагами, які забезпечують ефективність діяльності ТНК, є такі:

- відсутність перешкод при володінні майновим ресурсам, капіталом, науково-дослідними і конструкторськими роботами по всьому світу, що додатково дає можливість ТНК володіти і мати доступ до природних ресурсів;

- горизонтальна диверсифікація у різних галузях або вертикальна інтеграція за технологічним принципом в межах однієї галузі, що забезпечує економічну стабільність і фінансову стійкість ТНК;

- можливість самостійно обирати розташування підприємств компанії в різних країнах з огляду на розміри національних ринків, темпи економічного зростання, цін, доступність економічних ресурсів і політичну стабільності;

- низька вартість фінансових ресурсів завдяки розширеним можливостям їх залучення;

- економія, пов'язана з масштабами підприємства;

- можливість вирішення різних питань для збільшення експорту на зовнішні ринки шляхом залучення прямих інвестицій;

- поінформованість про стан товарних, валютних і фінансових ринків різних країн, що дає змогу оперативно направляти капітал у країни з найвигіднішими умовами для отримання максимального прибутку;

- привабливість для талановитих працівників та необмежені можливості їх відбору.

Отже, ТНК виступають як сила, що пускає в рух глобалізацію у сучасній світовій економічній системі. На етапі глобалізації транснаціональні корпорації мають різноманітну галузеву структуру діяльності: 60% замовлень їхньої діяльності належать до сфери виробництва, 37% - до сфери надання послуг, а 3% - до сфери добувної промисловості та сільського господарства. У період сучасності кілька найбільших транснаціональних корпорацій значно перевершують багато країн у економічному аспекті, а досягнення країни у добробуті, її роль у глобальному поділі праці та рівень інтеграції в глобалізаційні процеси все частіше залежать від успішності діяльності ТНК.

1.2 Етапи формування ТНК в умовах глобалізації

Зародження транснаціональних корпорацій починається з початку існування англійської компанії «East India Company» у 1600 році, проте швидкий розвиток даних компаній почався наприкінці XIX століття. Пояснюється тим, що до кінця XIX століття в основному вироблялися товари і послуги на місцевому рівні. Приблизно 90% всіх товарів і послуг базувалось на місцевій сировині й матеріалах, і їх виробництво та реалізація відбувалися в межах конкретних територій.

А отже, важливим етапом зростання і розвитку ТНК є період протягом XIX - XX століття. Варто відмітити, що транснаціональні корпорації багатьох розвинених країн пройшли довгий еволюційний шлях у своєму розвитку й зазнали зміни, які позначились в декількох поколіннях цих корпорацій.

Починаючи з кінця XIX ст., дослідники відмічають п'ять етапів розвитку ТНК:

На *першому етапі* (кінець XIX - початок XX ст.), активність ТНК була головним чином пов'язана з експлуатацією природних ресурсів у колоніальних країнах Азії, Африки та Латинської Америки і їх подальшою переробкою у

розташованих у метрополіях підприємствах. За відсутності належних кваліфікованих кадрів та необхідних технологій у приймаючих країнах, встановлення високотехнологічного виробництва за кордоном було непрактичним. У цей період основними суб'єктами транснаціоналізації були часто об'єднання фірм з різних країн (міжнародні картелі), що поділяли між собою ринки збуту і узгоджували цінову політику.

Другий етап еволюції ТНК пов'язують із економічними реформами Ф. Рузвельта в 1929–1945 роках. Вони внесли значний внесок у стабілізацію світового фінансового ринку. Прискорений розвиток промисловості провідних країн світу, що був спричинений Другою світовою війною. Основні технологічні нововведення ХХ століття, такі як телебачення, ядерна енергетика, реактивні двигуни, були значною мірою результатом науково-дослідних підрозділів транснаціональних корпорацій.

Розвиток *третього покоління* ТНК почався після Другої світової війни та розпаду колоніальної системи (1945–1960 рр.). У цей період було помітне посилення ролі зарубіжних виробничих підрозділів, як у країнах, що розвиваються, так і в розвинутих країнах. Виробничі відділення за кордоном почали спеціалізуватися головним чином на виробництві тих же товарів, які раніше виготовлялися в материковій для ТНК країні. Поступово філії ТНК все більше переставляли свою акцентуацію на обслуговування місцевого попиту та місцевих ринків. Раніше на світовому економічному полі діяли міжнародні картелі, але зараз з'являються національні компанії, що мають достатні розміри для проведення самостійної зовнішньоекономічної стратегії. 1960-ті роки знаменують появу такого терміну, як «транснаціональні корпорації». З того часу, під впливом науково-технічної революції, кількість і значення таких корпорацій стрімко зросли. Впровадження нових технологій і оптимізація виробничих процесів, а також використання низько кваліфікованої робочої сили, давали можливість проводити географічний розподіл окремих технологічних процесів. Політика економічної лібералізації, поява нових незалежних держав на міжнародній арені і зростання світового попиту сприяли активній експансії міжнародних корпорацій на світові

ринки починаючи з 1960-х років. В цей період, діяльність таких корпорацій була основною в атомній енергетиці, електроніці, приладобудуванні та космічній промисловості.

Четвертий етап (1970–1980-ті рр.) був випробувальним для світового господарства та характеризується енергетичною кризою і подальшою боротьбою з її наслідками. У цей період відбулася часткова переорієнтація ринку між нафтовими компаніями ОПЕК та західними нафтогазовими компаніями. Крім того, четвертий етап супроводжувався швидким прогресом у розвитку комп'ютерних технологій, що став каталізатором для появи нового типу транснаціональних компаній. Їх діяльність зосереджена на створенні комп'ютерної техніки, програмних продуктів та розповсюдженні інформаційних технологій по всьому світу. Розвиток транспортних і інформаційних технологій в цей період дозволив розділити виробничий процес і розподілити його по країнах, де фактори виробництва найбільш економічно вигідні. Саме тоді відбулося найбільше злиттів і поглинань, що призвело до концентрації виробництва та капіталу міжнародних транснаціональних корпорацій.

З 1985 по 2000 рік існує *п'ятий етап* формування та розвитку ТНК. Він характеризується перетворенням транснаціональних корпорацій у могутніші компанії глобального рівня. Аналіз виробничих витрат, що зазвичай нижчі у країнах з економікою, що розвивається, відіграє важливу роль у виборі місць для створення дочірніх фірм. А для продукції характерним є те, що вона продається там, де існує найвищий попит, а відповідно, переважно у розвинутих країнах. Сучасна наука й інноваційний бізнес зробили ТНК п'ятого покоління головними генераторами та поширювачами наукових ідей і концепцій.

В період з 2000-х років розпочинається *шостий етап* – етап сучасності транснаціональних корпорацій. Даний етап характеризується злиттям і поглинанням багатьох компаній. Спостерігається тенденція перехреснування ресурсів та спільної діяльності кількох компаній замість двостороннього партнерства. Збільшується конкуренція на міжнародному ринку, впроваджується

оптимізація управління та посилення співпраці, а іноді й можна відслідкувати злиття з національними банками.

Найбільший вплив на процеси транснаціоналізації впродовж останнього, шостого етапу мали й мають наступні фактори:

- потужний розвиток високотехнологічних процесів, послуг та інформації;
- створення нових можливостей комбінувати транснаціоналізацію різних видів діяльності й бізнесу;
- переорієнтація в пріоритетах інвестування – промисловість, як об'єкт інвестування переходить на задній план й лідируючі позиції починають займати послуги, технології, інформація та телекомунікація;
- збільшення конкуренції, результатом якої стало те, що можливість розвивати та й існувати мають лише найменш затратні та найбільш ефективні форми транснаціоналізації;
- важливі стають не лише портфельні інвестиції, обертів набирають різні активи й способи діяльності, що є джерелами транснаціоналізації та економічними передумовами даних процесів.

На даний момент, ТНК відіграють суттєву роль у світовій економіці як головний фактор у міжнародній спеціалізації та міжнародній торгівлі. Це призводить до того, що внутрішні та зовнішні ринки окремих країн стають окремими сегментами світового ринку. Це можливо завдяки тому, що для ТНК не має значення національна або регіональна географічна межа: вони встановлюють та розвивають взаємовідносини спеціалізації та співробітництва між підприємствами, розташованими у різних країнах, але відносяться до однієї корпорації [47].

На кожному етапі формування та розвитку ТНК спостерігаються різноманітні причини, але всі вони мають певний взаємозв'язок, зокрема, з недосконалістю конкуренції, проблемами із міжнародною торгівлею, валютним контролем, величезними транспортними витратами та різницею у податковому

законодавстві різних країн. Основну причину швидкого росту ТНК можна пов'язати з їх високою ефективністю порівняно з іншими компаніями [41, с. 21].

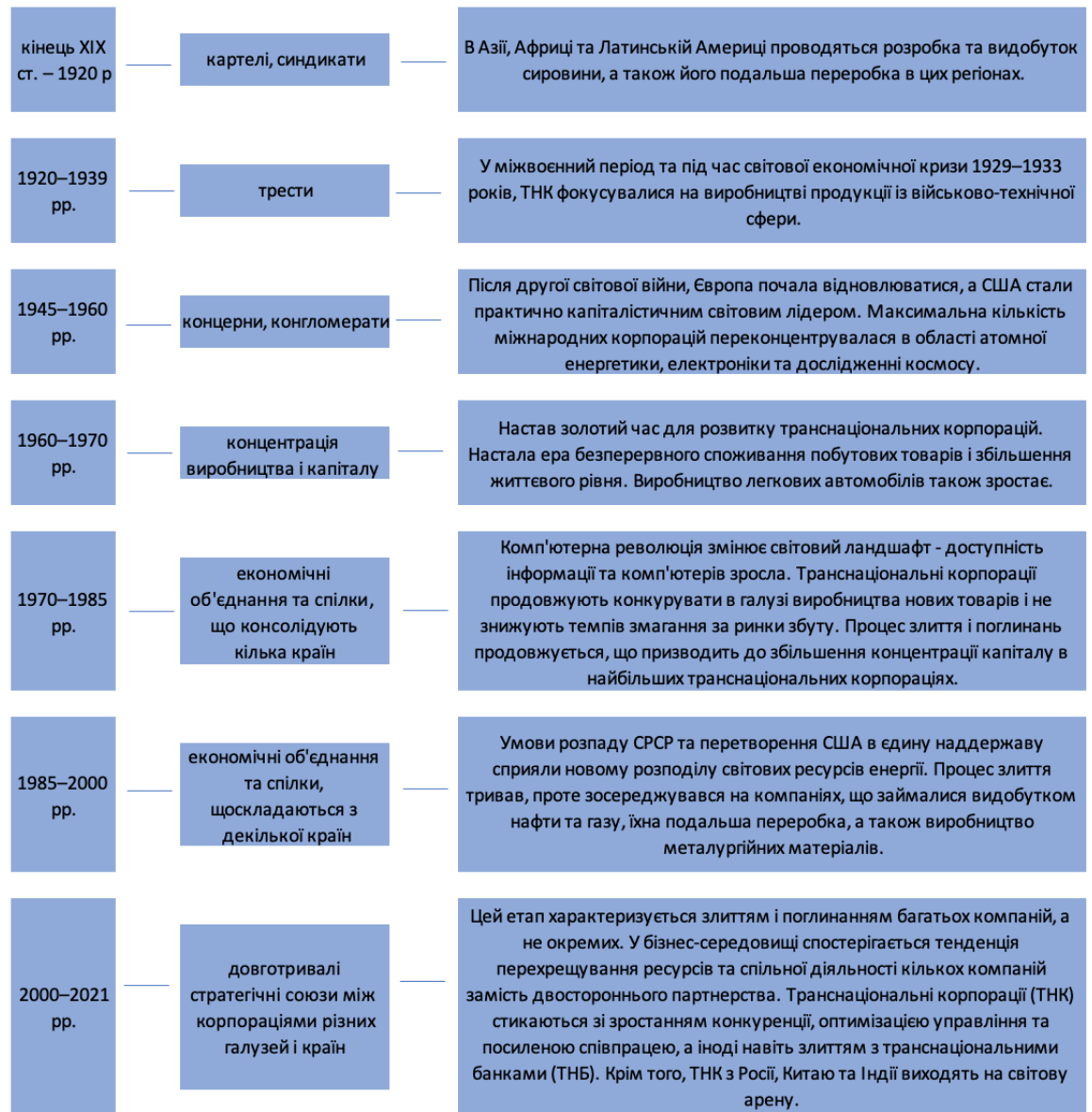

Рисунок 1.1 - Етапи розвитку ТНК

Джерело: сформовано автором на основі [41, с. 21]

На сучасному етапі розвитку, більше половини світового промислового виробництва, практично 2/3 світової торгівлі, близько 4/5 кількості патентів і ліцензій на нову техніку, технології та ноу-хау контролюються ТНК. Вони також мають під контролем 90% світового ринку пшениці, кави, кукурудзи, лісоматеріалів, тютюну, джуту, залізної руди, 85% ринку міді, бокситів, 80% ринку

чаю, олова, 75% ринку бананів, натурального каучуку та сирої нафти. Такі ТНК володіють приблизно 95% виданих у всьому світі патентів і ліцензій. Їх частка у платежах, пов'язаних з передачею технологій, становить більше 80% у США та Великобританії і 90% у Німеччині [1].

Відповідно до отриманої інформації, можна окреслити головні критерії формування концепцій розвитку ТНК:

- можливість розширення компанії, завдяки формуванню нових ринків збуту;
- відносна дешевизна та якість факторів промисловості;
- низький рівень конкуренції;
- підвищення конкурентоспроможності;
- доступність виробництва.

Розвиток та розширення меж впливу ТНК мають вплив не лише на локальну економіку, де вона розташована, а й на світову. Вплив даного процесу проявляється в наступному:

- відбувається зменшення валютного дефіциту, пов'язаного з імпортом. Це виражається в перенесенні виробництва, хоча б його частини в інші країни, продукцію якого вони до цього імпортували;
- збільшення можливості працевлаштування для населення, надання більшої кількості робочих місць, що зменшує виїзд населення з міст, сіл та країн, а відповідно і збільшення поповнення державного бюджету за рахунок збільшення сплачених податків від прибутку;
- поширення культури ведення бізнесу та споживання, відповідно до міжнародних стандартів;
- інтернаціоналізація виробництва, що відбувається в результаті розширення та поглиблення виробничих зв'язків між підприємствами різних країн;
- висока якість виготовлених товарів, пов'язана з детальним контролем за етапами виробництва та на процесі відбору сировини.

Незважаючи на велику кількість переваг, в процесах розвитку та розширення впливів ТНК є й негативні аспекти. Вони виражаються в наступному:

- нерідкими є такі ситуації, коли ТНК досягають максимізації прибутків за рахунок ренти та монополістичних переваг;
- ТНК на ринку приймаючої країни створюють потужну конкуренцію, що стає на перепоні існування та роботи місцевого малого та середнього бізнесу;
- ймовірність дестабілізації національних валют, що спричинено вільним переміщенням фінансового капіталу ТНК, а відповідно і створення загрози для національної безпеки країн, що розвиваються;
- через потужність компанії, високий професіоналізм її рекламних кампаній, можливість насадження власної ідеології, пригнічення ідеології та інтересів держави;
- розширений доступ до сировинних ресурсів та транспортної системи, що може перенавантажити їх і спричинити брак для внутрішніх виробників;
- ТНК мають вплив не лише на економічну ситуацію країн, а дуже часто впливають і на політичну обстановку в країні, лобіюючи певних кандидатів, осіб та навіть партій, їх інтереси та політичні напрями подальшого розвитку країни [10].

Всі ці негативні наслідки можна мінімізувати, або ж і взагалі звести до нуля, регулюючи рівень присутності ТНК в будівництві устрою держави. Дане регулювання повинне відбуватись принаймні на чотирьох рівнях: наддержавний, внутрішньодержавний, міждержавний та суспільний. До того ж кожен з цих рівнів володіє конкретними інструментами та має власну мету.

На *наддержавному рівні* інструментами діяльності є багатосторонні міжнародні угоди. Головна мета – регулювання правил конституції та захист вільної торгівлі. Проте прийняті документи в реальності не мають впливу на діяльність ТНК та їх філій, адже не всі країни погоджуються виконувати умови ТНК на своїй території.

Основною метою регулювання діяльності ТНК на *міждержавному рівні* є захист інвестицій та відповідність міжнародним стандартам. Дане регулювання досягається шляхом підписання двосторонніх інвестиційних угод.

Внутрішньодержавний рівень регулювання характеризується тим, що інструментами його впровадження є інвестиційне законодавство приймаючої

сторони, що спрямоване на визначення правового статусу іноземного вкладника. Головна мета – чітке підпорядкування діяльності філій ТНК та дочірніх компаній національному законодавству приймаючої країни.

Суспільний рівень, незважаючи на те, що він не є таким «голосним», є теж немало важливим. Його мета полягає в захисті громадських інтересів та відповідності товарів виробництва ТНК вимогам та інтересам споживачів. До інструментів на даному рівні відносять суспільну думку, традиції та виховання. Суспільство вимагає від ТНК адаптувати свою продукцію, канали та стратегію просування, ціни до їх інтересів, які пов'язані з особливостями національної культури, рівня купівельної спроможності [33].

Підсумовуючи вище сказане, історія діяльності транснаціональних корпорацій починається з початку існування англійської компанії «East India Company» у 1600 році, проте швидкий розвиток даного типу компаній почався наприкінці ХІХ століття. Кожен етап і розвиток ТНК мали різноманітні причини, можна відслідкувати і спільні риси, зокрема це відсутність або недосконалість конкуренції, проблеми на рівні міжнародної торгівлі, валютні контролю, транспортні проблеми, тощо. Протягом кожного періоду відбувались зміни в структурі та устроях транснаціональних корпорацій, формувались нові тенденції, завдяки яким ми маємо світову економіку сучасного рівня. В існуванні ТНК є безумовно як позитивні наслідки, так і можна відслідкувати негативні на економіку країн, де вони базують виробництва або на чиї ринки виходять. Для того, аби мінімізувати негативний вплив на економіки країн, впроваджують регулювання діяльності ТНК на різних рівнях (наддержавний, міждержавний, внутрішньодержавний, суспільний), що дозволяє ще більше отримувати користі для світової економіки в результаті діяльності ТНК на сучасному етапі їх розвитку.

1.3 Критерії та параметри оцінювання діяльності ТНК

Транснаціональна діяльність транснаціональних корпорацій вже давно вийшла за межі економічних обмежень і пов'язана з розв'язанням багатьох соціальних і політичних проблем. Однак, більшість визначень ТНК все ще має переважно економічний характер.

Узагальнення критеріїв в економічному їх прояві дозволяє виділити параметри ТНК та критерії їх оцінки. Характеристики ТНК можна об'єднати у дві групи:

- 1) кількісні характеристики;
- 2) якісні характеристики.

Три підгрупи складають групу кількісних характеристик.

Перша підгрупа включає загальну кількісну характеристику діяльності компанії за кордоном, яка включає наступні показники:

- кількість країн, в яких працюють ТНК;
- відсоток грошових виплат за кордоном;
- відсоток іноземних інвестицій;
- кількість працівників за кордоном;
- відсоток прибутку, отриманого з інших країн;
- відношення продукції та отриманого прибутку між країнами перебування і за кордоном;
- загальний рівень продажів за кордоном.

Друга група – це розрахункові коефіцієнти. Вони розраховуються, щоб отримати додаткову інформацію про транснаціональний характер компанії. Ці коефіцієнти враховують:

- відношення зарубіжних продажів до загального обсягу продажів
- зарубіжного прибутку до загального прибутку та кількості працівників, зайнятих за кордоном,
- до загальної кількості працівників.

Крім того, враховуються дані щодо збільшення і зменшення майна та внесків за кордоном, а також збільшення і зменшення прибутку за кордоном.

І на основі отриманих даних проводиться порівняння даних з аналогічними показниками країни, в якій розміщені транснаціональні корпорації.

Третя група показників має складний характер, оскільки поєднує якісні та кількісні аспекти. Ця група складається з наступних критеріїв:

- підприємство має великий розмір, що дозволяє використовувати значні фінансові ресурси для ефективних міжнародних операцій;
- чи є елементи монопольного становища на ринку;
- чи має міжнародну виробничу структуру з розширеним внутрішнім поділом праці;
- значна частка діяльності є зарубіжною, тому операції мають транснаціональний характер;
- стратегічне прийняття рішень та контроль здійснюються центральним офісом;
- чи існує єдина глобальна стратегія.

Групу якісних характеристик ТНК можна визначити кількома важливими параметрами, які відображають їхній космополітизм, глобальність операцій та специфіку міжнародних монополій. Ці характеристики відзначаються тим, що незалежно від початкового розміщення корпорації, вона розглядає весь світ як один цілісний простір, де здійснює свою діяльність і проникає в усі куточки земної кулі для пошуку ринків, технологій, ідей, людей, капіталу та інших ресурсів. Глобальні ринки мають вирішальну роль для ТНК, навіть якщо вони походять з великих, економічно розвинутих країн, які можуть розглядати зарубіжні операції як додаткову складову до своєї основної діяльності всередині країни.

З огляду на те, що ТНК зростають, ми можемо побачити, що вони також проявляють зацікавленість у глобальних операціях як частині своєї стратегії. Суть цієї стратегії полягає в організації виробництва, закупівлі, збуту, планування, управління, технологічної та фінансової політики таким чином, щоб всі елементи інтернаціонального економічного комплексу ТНК підпорядковувалися інтересам

фірми як цілому механізму, що працює в глобальному масштабі. ТНК розвиває різноманітні форми міжнародного поділу праці, такі як предметна, подетальна і поопераційна спеціалізація, завдяки своєму розгалуженому і багат шаровому виробничому комплексу. Це стає можливим через об'єктивні передумови і потреби розвитку продуктивних сил, а також для раціоналізації зовнішньоекономічного обміну всередині структури корпорації. Виробництво деталей і напівфабрикатів розміщується на підприємствах, які обслуговують різні регіони та континенти, а збирання готових виробів проводиться з урахуванням особливостей і потреб конкретних місцевих споживачів. Таким чином, ТНК не просто переносить окремі виробничі або збутові операції до інших країн, але створює глобальний виробничий механізм, що обслуговує різні ринки.

Глобальні операції дозволяють ТНК успішно втілювати стратегію довгострокової максимізації прибутків шляхом відмови від короткострокових вигід і зміцнення ринкових позицій у майбутньому для забезпечення стабільного прибутку на тривалу перспективу. Ця політика стабільного прибутку доступна лише сильним компаніям з величезним фінансовим і політичним впливом. З розвитком глобальної експансії ТНК розширюють свою діяльність у всьому світі, переорієнтовуючись з традиційних регіонів, таких як Латинська Америка для США, африканські колонії для Західної Європи та Південно-Східна Азія для Японії, і активно освоюють території своїх конкурентів.

Враховуючи зміст кількісно-якісних характеристик, можна зробити висновок, що ознаки транснаціональних корпорацій включають в себе сферу обігу (фірма продає товари, які виробляються в різних країнах) і сферу виробництва (підприємства та філії фірми розташовані в двох або більше країнах). Реально функціонуючим компаніям достатньо мати хоча б одну з цих ознак, щоб бути віднесеними до категорії ТНК. Багато компаній мають обидві ознаки одночасно.

ТНК - це міжнародні компанії з господарськими підрозділами в двох або більше країнах, які керуються з одного або декількох центрів. Таке управління передбачає прийняття рішень, які дозволяють координувати політику і загальну стратегію, а також розподіляти ресурси, технології та відповідальність для

досягнення прибутку. ТНК - це мережа пов'язаних підприємств, що походять з однієї країни та мають філії або складові частини в інших країнах. ТНК володіють комплексами виробництва або контролюють їх, які знаходяться за межами країни перебування. Вони є лідерами у виробництві та реалізації певного товару. Однак, на відміну від звичайної корпорації, яка продає товари на світових ринках, ТНК передають сам процес вкладання капіталу за кордон, поєднуючи його із закордонними робочими силами у межах міжнародного виробництва [37, с.56].

Окрім загального огляду та типізації самої ТНК для повного дослідження діяльності даного типу компаній, важливим є їх вплив на економіку країн, в яких вони розташовані.

Задля оцінки даного впливу використовують наступні параметри:

- масштаб діяльності компанії;
- вклад ТНК в розвиток науково-технічної діяльності з огляду на виробництво та в масштабах країни в цілому;
- система оподаткування в приймаючій країні та взаємодія із нею ТНК;
- правомірність виводу коштів компанії.

Всі параметри, що використовуються для оцінки розподіляють на 3 категорії:

- абсолютні показники, що комплексно характеризують масштаби діяльності ТНК;
- динамічні показники, що направлені на розвиток та розширення корпорації;
- фактори, що відображають транснаціоналізацію економічних процесів [36].

Окрім вищенаведених критеріїв, існують підходи, що відповідають вимогам багатокритеріальності та охоплюють велику кількість факторів. Завдяки ним можна визначити який рівень розвитку у досліджуваній ТНК.

До таких критеріїв можна віднести:

- комплексний аналіз даних;
- бортове табло (Tableau de Bord);

- систему вимірювання та поліпшення продуктивності (Productivity Measurement and Enhancement System);
- квантове вимірювання досягнень (Quantum Performance Measurent);
- концепції внутрішнього ринку («Хьюлетт- паккард»).

Дані підходи охоплюють в загальній більшості ключові показники діяльності ТНК (див. табл. 1.2). Системи ключових показників включають обмежений набір фінансових та нефінансових показників, які описують найважливіші аспекти функціонування ТНК. Ці підходи використовуються для огляду розвитку системи зі сторони роботи підрозділів корпорації [32].

Таблиця 1.2 - Багатокритеріальні підходи до оцінювання розвитку ТНК

Назва підходу	Мета	Переваги	Недоліки
Комплексний аналіз даних	Визначення ефективності роботи підрозділів ТНК	Визначення найбільш результативних підрозділів ТНК	Висока трудомісткість формування порівняльної бази даних щодо роботи підрозділів
Бортове табло	Інформування керівництва стосовно результативності діяльності підрозділів	Оперативне відстеження розвитку ТНК	Залежність показників від організаційної структури ТНК, неспроможність гнучко управляти стратегією
Система вимірювання та поліпшення продуктивності	Оцінювання результатів діяльності підрозділів ТНК з огляду досягнутих цілей	Дозволяє оцінювати підрозділи ТНК і працівників підрозділів	Складність оцінювання працівника при досягненні цілей підрозділу (суб'єктивність, особливості організованості)
Квантове вимірювання досягнень	Оптимізація продуктивності ТНК	Отримання інформації про організаційну структуру, працівників, фінансових та часових витрат	Обмеженість лише трьома показниками – час, якість, витрати
Концепція внутрішнього ринку	Взаємна оцінка підрозділів ТНК щодо якості надання послуг	Оцінка якості процесу планування, ступеня клієнтоорієнтованості, рівня управління процесом	Використання тільки трьох груп показників — витрати, якість, продуктивність

Джерело: розроблено автором на основі [32]

З огляду на вищенаведену інформацію, можемо прийти до висновку, що існують різні підходи для оцінювання розвитку ТНК. Дані підходи мають як переваги, так і недоліки, до того ж відсутня єдина методика, яка дозволяє провести діагностику стану і розвитку ТНК.

Наслідком збалансованості розвитку ТНК є максимальне задоволення окремими підрозділами ТНК потреб інших підрозділів при максимальному задоволенні підприємством потреб ринку і позитивній динаміці фінансово-економічних показників.

За параметрами збалансованого розвитку можна використовувати наступні показники для оцінки стану розвитку ТНК (див. табл. 1.3):

- фінансові показники;
- маркетингові показники;
- ефективність бізнес-процесів;
- ефективність інновацій;
- ефективність роботи персоналу [42].

Таблиця 1.3 - Методи та інструментарії оцінювання стану розвитку ТНК

Збалансована система показників розвитку ТНК	Методи та інструментарії оцінювання стану розвитку ТНК
1	2
Фінансові показники	операційний та фінансово-вартісний аналіз, управління витратами, сегментації ринку, мультиплікативний ефект, метод колективного генерування ідей, аутсорсинг, метод 7S, реінжиніринг та бенчмаркінг, SWOT-аналіз, управління вартістю підприємства, дескриптивні методи, маржинальний аналіз, аналіз ефекту масштабу, MRP, ERP-системи, GAP-аналіз, бізнес-аналітика, бюджетування
Маркетингові показники	управління витратами, ABC-аналіз, сегментації ринку, мультиплікативний ефект, метод колективного генерування ідей, метод 7S, реінжиніринг та бенчмаркінг, SWOT-аналіз, PEST-аналіз, дескриптивні методи, бізнес-аналітика, аналітика великих даних
Ефективність бізнес-процесів	операційний та фінансово-вартісний аналіз, управління витратами, ABC-аналіз, мультиплікативний ефект, метод колективного генерування ідей, аутсорсинг, метод 7S, реінжиніринг та бенчмаркінг, SWOT-аналіз, PEST-аналіз, маржинальний аналіз, аналіз ефекту масштабу, XYZ-аналіз, MRP, ERP-системи, бізнес-аналітика, аналіз ланцюгів створення вартості, сітьові графіки

Продовження таблиці 1.3

1	2
Ефективність інновацій	управління витратами, мультиплікативний ефект, метод колективного генерування ідей, метод 7S, SWOT-аналіз, бізнес-аналітика, програми управління змінами
Ефективність роботи персоналу	управління витратами, метод колективного генерування ідей, аутсорсинг, реінжиніринг та бенчмаркінг, SWOT-аналіз, бізнес-аналітика

Джерело: розроблено автором на основі [42]

Отже, оцінювання розвитку ТНК – це процес визначення умов, що характеризують процес переходу потенціалу ТНК з одного стану в інший, більш якісний. Метою даного процесу є:

- доведення правильності управлінських рішень стосовно вибору напряму інвестування;
- аналіз операційної діяльності ТНК;
- оптимізація джерел фінансування;
- вибір партнерів для злиття чи поглинання;
- пошук надійних постачальників та партнерів;
- оцінка міжнародного ринку товарів та послуг;
- запобігання кризових ситуацій;
- оцінка можливості роботи корпорації в разі виникнення коливання у системі внутрішнього та зовнішнього середовища.

Підсумовуючи вище сказане, транснаціональна діяльність транснаціональних корпорацій вже давно вийшла за межі економічних обмежень і пов'язана з розв'язанням багатьох соціальних і політичних проблем. Існують різні підходи для оцінювання розвитку ТНК. Узагальнення критеріїв в економічному їх прояві дозволяє виділити параметри ТНК та критерії їх оцінки. А з огляду на зміст кількісно-якісних характеристик, можна зробити висновок, що ознаки транснаціональних корпорацій включають в себе сферу обігу (фірма продає товари, які виробляються в різних країнах) і сферу виробництва (підприємства та філії фірми розташовані в двох або більше країнах).

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТНК У МІЖНАРОДНИХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

2.1 Сучасний стан і динаміка розвитку європейських ТНК

Як вже було зазначено в попередньому розділі, сучасний стан розвитку світової економіки характеризується проявом таких процесів як транснаціоналізація, глобалізація та інтернаціоналізація. Дані процеси впливають на економіки всіх країн, країни Європи не залишаються осторонь.

Інтернаціоналізація є каталізатором для розвитку та поширення транснаціональних корпорацій. Даний тип компаній є могутньою силою, яка допомагає посилювати та укріплювати світові господарські зв'язки, а також завдяки їх комерційно-виробничій діяльності вони пов'язують фактично національні та регіональні ринки, що в свою чергу спричиняє цілісність світового господарства [27].

Прояв транснаціоналізації та ефективність її впровадження характеризує рівень економічного розвитку країни. У зв'язку з цим, всі країни зацікавлені в успішній транснаціоналізації, поглибленні та розвитку власного економічного середовища. Утворення нових корпорацій або модернізація вже наявних, дозволить впровадити нову якісну гнучку глобалізовану систему не лише локального, а й світового рівня.

Європейські транснаціональні корпорації займають велику частку світової економіки, є лідером разом корпораціями, материнські компанії яких розташовані в Сполучених Штатах Америки.

У Європейському союзі особливо чітко можна відслідкувати специфіку сучасних міжнародних відносин – взаємодію глобальної інтернаціоналізації господарського життя і регіональну економічну інтеграцію. Яскраво виражені

інституціональні перетворення поступово змінюють інвестиційний клімат та роблять необхідним для ТНК пристосовувати трансграничні операції до нових умов розміщення прямих іноземних інвестицій.

Історія транснаціональних корпорацій Європейського Союзу бере початок, як і в більшості країн з ХІХ століття. На сучасному етапі розвитку ТНК вони функціонують в усіх галузях господарства, надаючи найрізноманітніші послуги та виробляючи величезну різноманітність товарів.

Важливим етапом в розвитку європейських ТНК є вересень 1999 року. В цей період було введено єдину європейську валюту – євро. На сьогоднішній день більша частина країн, що розташовані на території Європи замінили свою національну валюту на євро (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Перелік країн Європи, які прийняли євро як національну валюту

Держава	Дата прийняття (рік)	Валюта до Євро
1	2	3
 Австрія	1999	шилінг
 Бельгія	1999	франк
 Ірландія	1999	фунт
 Греція	2001	драхма
 Естонія	2011	крон
 Іспанія	1999	песета
 Італія	1999	ліра
 Кіпр	2008	фунт
 Латвія	2014	лат
 Литва	2015	лит
 Люксембург	1999	франк
 Мальта	2008	ліра
 Нідерланди	1999	гульден
 Німеччина	1999	марка

Продовження таблиці 2.1

1	2	3
 Португалія	1999	ескудо
 Словаччина	2009	крона
 Словенія	2007	толар
 Фінляндія	1999	марка
 Франція	1999	франк
 Хорватія	2023	куна

Джерело: розроблено автором на основі [22]

Компанії одержали можливість чіткіше відслідковувати витрати і доходи від своєї діяльності, а також значною мірою це дало можливість знизити обмеження на проведення транскордонних операцій. Особливо визначальним це було для ТНК малого та середнього розміру.

Незважаючи на позитивні наслідки інтернаціоналізації ринку, залишаються ще й негативні аспекти даного процесу. Економісти відзначають, що поглиблення інтеграційних процесів призводить до більш чіткого вираження незбалансованості розвитку країн ЄС і розбіжності інтересів ТНК з національними економіками. Одним із прикладів даної тези є розходження рівня заробітної плати між країнами Європейського союзу. ТНК можуть використовувати дані особливості при проведенні транскордонних операцій з метою збільшення власних прибутків, проте вони можуть наносити шкоду інтересам національних держав.

Аналізуючи показники ринкової вартості та чистого прибутку транснаціональних компаній всього світу можна побачити, що ТНК Європейського Союзу дещо відстають від своїх колег, розташованих в США. Незважаючи на те, що в групі найбільших ТНК представництво американських компаній дещо скорочується, вони все ще забезпечують більше половини сукупних продажів лідируючої групи ТНК. Сучасний рівень інтернаціоналізації монополій різний – лише американські транснаціональні компанії мають справді світову мережу філій. Філії західно-європейських ТНК поширені в значно меншій кількості країн.

Відставання Європейських ТНК в процесах глобалізації певною мірою пов'язане з специфікою господарського розвитку Європейського Союзу. Сучасна європейська модель підприємництва, як і впродовж попередніх періодів характеризується складною сукупністю різних форм та методів корпоративного функціонування.

Все більше поширення набуває англо-американська модель акціонерного капіталізму, характерною рисою якого є фінансування компаній за допомогою капіталів фондових бірж.

Велика Британія є країною, що найбільшою мірою дотримується принципів моделі «акціонерного капіталізму» і є лідером в європейському імпорті й експорті прямих інвестицій. Ця країна має статус лідера серед європейських країн по масштабах інтеграції в світові господарські відносини. Британія найбільшою мірою сформувала своє законодавство таким чином, щоб воно відповідало міжнародним вимогам, що спрямовані на стимулювання національного й іноземного підприємництва.

Проте не варто забувати і про континентальну модель. Вона аж ніяк не втратила свою популярність. Серед інших країн-лідерів по впливовості ТНК популярними є наступні принципи:

- «рейнського капіталізму» - Німеччина. Даний принцип базується на тому, що фінансування здійснюється з боку стратегічних партнерів, а саме банків, страхових компаній, тощо. Механізмом розвитку економічного інтересу є прями інвестиції даних партнерів;

- олігархічних фінансових груп – Італія. Механізмом розвитку економічного інтересу є групові інвестиції;

- фінансово-промислові корпорації – Іспанія. Механізмом розвитку економічного інтересу є прями інвестиції партнерів, що входять до фінансово-промислових компаній;

- принцип приватного і державного капіталу - скандинавські країни. Механізмом розвитку економічного інтересу є інвестиції інвесторів й держав;

- державний принцип – Франція. Найсильнішим є вплив держави на корпоративну діяльність. Механізмом розвитку економічного інтересу є кредити держав.

Важливою тенденцією сучасної економічної ситуації є утворення своєї нової економіки, як у США, так і у Європі. Ця нова економіка проявляється у створенні високотехнічних, інформаційно-комунікаційних ТНК. Діяльність ТНК даного типу характеризується розвитком ринку високотехнологічної продукції та значними витратами на НДДКР (науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи).

Зазвичай ТНК займались НДДКР в країні перебування, проте практика останніх років показує, що все частіше великі ТНК поглинають дрібні інноваційні компанії в різних країнах світу. На сучасному етапі місце країни в системі світового господарства значною мірою визначається рівнем її розвинутої в сфері НДДКР.

Завдяки ефективному використанню своїх внутрішніх та зовнішніх ресурсів, європейські ТНК займають другу позицію та успішно її утримують стосовно вагомості впливу на світову економіку. В процесі розширення можливостей, ТНК залучають науково-технічні кадри в глобальному масштабі й цим самим охоплюють ринок технологічних знань.

Останнім часом все більшої популярності серед європейських ТНК набирає тенденція передавання частини функцій, що стосуються внутрішньої організації в компанії, іншим самостійним фірмам. Особливо ефективним є залучення зовнішніх фірм до питань логістики в компаніях. ТНК приходять до такого рішення, маючи на меті підвищення продуктивності праці. Також перевагою залучення такого способу внутрішньої організації є те, що в середньостроковій та довгостроковій перспективі, компаніям вдається скоротити витрати за рахунок оптимізації транспортних потужностей, кращого технічного та організаційного управління логістики.

Стосовно такого відносного показника, як показник участі у світогосподарських зв'язках, ЄС не вирізняється з-поміж інших лідерів даного сектору. Даний показник у ЄС знаходиться на рівні Японії та США.

Найпотужніші транснаціональні корпорації, що розташовані на території Європи мають материнські компанії в таких країнах, як Німеччина, Італія, Франція, Австрія, Велика Британія та працюють в різних галузях (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Перелік країн Європи, в яких розташовані найбільші ТНК

Країна	Назва компанії	Галузь діяльності
Німеччина	Audi AG	автомобілебудування
	BMW	автомобілебудування
	Volkswagen AG	автомобілебудування
	Adidas Ltd.	легка промисловість – текстиль
	Allianz SE	страхування
	Deutsche Bank	банківська справа
Італія	Fiat Group	автомобілебудування
	Ferriera Valsider	важка промисловість – металургія
	Trametal	важка промисловість – металургія
	Intesa Sanpaolo	банківська справа
	Benetton Group	легка промисловість – текстиль
Франція	L'Oreal	косметика та парфумерія
	Gucci	легка промисловість – текстиль
	Puma	легка промисловість – текстиль
	Peugeot	автомобілебудування
	Citroen	автомобілебудування
	BNP Paribas	банківська справа
Австрія	Red Bull GmbH	виробництво напоїв
	Swarovski Crystal AG	виробництво та обробка кришталю, виробництво біжутерії
	Alpha Group	виробництво пакування з пластику
Велика Британія	HSBC Holdings PLC	банківська справа
	Lloyds Banking Group	банківська справа
	Barclays	банківська справа
	Shell	нафтопереробка
	Tesco	роздрібна торгівля
	Legal & General	страхування
	Vodafone Group	телекомунікація

Джерело: розроблено автором на основі [26]

Незважаючи на велику кількість наведених вище переваг та особливостей європейських ТНК, в них є ще й певні проблемні питання. По оцінці «ІНСЕАД» (Європейського інституту ділового адміністрування) великою проблемою є той

фактор, що в європейських країнах державна бюрократія розвинута на тому ж самому рівні, що і економічна, вони не квапляться змінювати законодавчу систему, а через її недоліки та заплутаність нерідко виходять конфліктні ситуації.

До того ж в країнах Західної Європи сформувались ТНК переважно з національним капіталом, зокрема у Франції та Німеччині. У зв'язку із цим не варто розглядати ТНК США та Європи як конкурентів у рамках блоків, оскільки США в цьому плані можуть позмагатись лише з певними країнами, що розташовані в Європі, але не із ЄС загалом [19].

Підсумовуючи вище сказане, транснаціоналізація, глобалізація та інтернаціоналізація - це процеси, що характеризують сучасний стан розвитку світової економіки. Інтернаціоналізація є каталізатором для розвитку та поширення транснаціональних корпорацій. Даний тип компаній є могутньою силою, яка допомагає посилювати та укріплювати світові господарські зв'язки, а також завдяки їх комерційно-виробничій діяльності вони пов'язують фактично національні та регіональні ринки, що в свою чергу спричиняє цілісність світового господарства. Європейські транснаціональні корпорації займають велику частку світової економіки, є лідером разом корпораціями, материнські компанії яких розташовані в Сполучених Штатах Америки. У Європейському союзі особливо чітко можна відслідкувати специфіку сучасних міжнародних відносин – взаємодію глобальної інтернаціоналізації господарського життя і регіональну економічну інтеграцію. Важливою тенденцією сучасної економічної ситуації є утворення своєрідної нової економіки, як у США, так і у Європі. Ця нова економіка проявляється у створенні високотехнічних та інформаційно-комунікаційних ТНК.

2.2 Сегментація європейських ТНК в міжнародній економіці

Європейські транснаціональні корпорації впроваджують свою діяльність в різних сферах економіки, проте лишаються й ті, які до сьогоднішнього дня

характеризуються великою кількістю локальних виробників та представників. Зокрема, важливо розглянути такі сфери діяльності ТНК:

- банківська справа;

Згідно даних, що надав SNL Financial та Accuity [7], топ 50 найпотужніших транснаціональних банків світу за обсягами активів розташовані в країнах Європи. Перше місце в рейтингу найбільших транснаціональних банків за рівнем ринкової капіталізації, згідно даних за 2018 рік, посідає британський банк HSBC Holdings PLC із показником в 194,07 млрд. євро. 4 з 10 найбільших ТНБ розташовані у Великобританії, що робить дану країну лідером в європейській банківській сфері (див. табл. 2.3).

Таблиця 2.3 - Рейтинг найбільших транснаціональних банків Європейського Союзу в 2018 р.

Місце в рейтингу	Назва банку	Країна	Ринкова капіталізація (млрд. євро)
1	HSBC Holdings PLC	Великобританія	194.07
2	Banco Santander	Іспанія	86.79
3	BNP Paribas	Франція	77.44
4	Lloyds Banking Group	Великобританія	60.58
5	UBS	Швейцарія	58.66
6	ING Group	Нідерланди	57.97
7	Intesa Sanpaolo	Італія	51.96
8	Barclays	Великобританія	45.68
9	Banco Bilbao Vizcaya Argentaria	Іспанія	45.53
10	Royal Bank of Scotland Group	Великобританія	44.54

Джерело: розроблено автором на основі [48]

- торгівля товарами та послугами;

Найбільша кількість торгових ТНК базується знову ж таки у Великій Британії, а також у таких країнах як Франція та Німеччина. Сферою діяльності даних компаній є не лише продаж промислових та продовольчих товарів, а й послуг (страхових, туристичних, транспортних);

Згідно рейтингу найбільших транснаціональних компаній у сфері торгівлі товарами та послугами з огляду на ринкову капіталізацію компаній, лідируючі позиції займають такі компанії як Allianz (сфера – страхування, країна – Німеччина), ING (сфера – страхування, країна – Нідерланди), Swiss RE (сфера – страхування, країна – Швейцарія), Tesco (сфера – роздрібна торгівля, країна – Великобританія), Hennes & Mauritz (сфера – роздрібна торгівля, країна – Швеція) тощо (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4 - Рейтинг найбільших транснаціональних компаній у сфері торгівлі товарів та послуг Європи в 2023 р.

Місце в рейтингу	Назва компанії (сфера)	Країна	Ринкова капіталізація (млрд євро)
1	Allianz (страхування)	Німеччина	90,40
2	ING (страхування)	Нідерланди	45,61
3	Swiss RE (страхування)	Швейцарія	32,64
4	Tesco (роздрібна торгівля)	Великобританія	22,33
5	Hennes & Mauritz (роздрібна торгівля)	Швеція	20,60
6	Carrefour (роздрібна торгівля)	Франція	13,24
7	Aviva (страхування)	Великобританія	12,99

Джерело: розроблено автором на основі [48]

- виробництво продуктів харчування, напоїв

Згідно останніх даних, під контролем ТНК знаходиться близько 90% світового ринку пшениці, кави, кукурудзи, тютюну та 80% ринку чаю.

Одним із важливих показників, завдяки якому можна дослідити впливовість компаній є показник ринкової капіталізації.

Згідно даного показника, серед Європейських компаній в сфері виробників харчової промисловості перше місце посідає компанія, що базується в Швейцарії, а саме бренд світового рівня – Nestle. На другому місці компанія з виготовлення соусів, майонезів, морозива та чаїв, саме Unilever. Третє та четверте місце посідають відомі виробники алкоголю та напоїв InBev SA та Diageo. І замикає

п'ятірку відомих виробників в усьому світі всесвітньовідома компанія молочної продукції – Danone (див. табл. 2.5).

Таблиця 2.5. - Рейтинг найбільших транснаціональних виробників продуктів харчування та напоїв Європи в 2023 р.

Місце в рейтингу	Назва компанії	Країна	Ринкова капіталізація (млрд. євро)
1	Nestle (продукти харчування)	Швейцарія	276,05
2	Unilever (продукти харчування)	Нідерланди/ Великобританія	110,96
3	InBev SA (напої, алкоголь)	Бельгія	97,82
4	Diageo (напої, алкоголь)	Великобританія	73,96
5	Danone (продукти харчування)	Франція	40,01

Джерело: розроблено автором на основі [48]

- машинобудівна галузь

Значна частка виробленої продукції у машинобудівній галузі належить транснаціональним компаніям. Вони розташовані у США, Японії, країнах Південно-Східної Азії та Західної Європи. Притаманним для даної галузі є високий рівень науково-технічного прогресу та в свою чергу показує рівень оборонної здатності країн, в яких вони розташовані.

Компанії, що працюють в машинобудівній галузі тісно пов'язані між собою та з виробничими потужностями всіх інших галузей. Вони виробляють не лише зрозумілий по назві продукт - виробниче обладнання, а й дещо більше, а саме: транспортне обладнання, електроніку та електротехніку, трактори, сільськогосподарські машини, прилади, озброєння військової техніки тощо [35].

Серед відомих транснаціональних компаній, що працюють в машинобудівній галузі та розташовані на території Європи є такі:

Discovery Industrial Services Ltd (бурове обладнання) (Велика Британія), Mann+Hummel (фільтри для автомобілів), LEONI (енергетика для автомобілів), Audi AG, BMW, Volkswagen AG, Daimler-Benz (автомобілебудування) (Німеччина), Camozzi Automation S.P.A. (пневматичні компоненти та системи

промислової автоматизації) (Італія), Volvo (автомобілебудування), (Швеція) , Airbus (літакобудування), Alstom (машинобудування), Safran (електроніка, машинобудування), Renault, Peugeot (автомобілебудування) (Франція). Серед даних компаній також є лідери по обсягу ринкової капіталізації (див. табл. 2.6) .

Таблиця 2.6. - Рейтинг найбільших транснаціональних компаній – виробників в машинобудівній галузі Європейського Союзу в 2018-2023 р

Місце в рейтингу	Назва компанії	Країна	Ринкова капіталізація (млрд. євро)
1	Airbus	Франція	104,6
2	Daimler-Benz	Німеччина	86,15
3	Audi AG	Німеччина	82,99
4	Safran	Франція	65,99
5	BMW	Німеччина	59,57
6	Volkswagen AG	Німеччина	56,95
7	Volvo	Швеція	40,35
8	Peugeot	Франція	23,44
9	Renault	Франція	10,15
10	Alstom	Франція	5,41

Джерело: розроблено автором на основі [48]

- нафтогазовий комплекс

У зв'язку з особливостями діяльності паливного комплексу, а саме географічним поділом між попитом на нафту, газ та їх пропозицією, нафтогазові компанії ще з моменту їх заснування мають ознаки інтернаціоналізованих компаній. Серед інших галузей, в яких поширюють свою діяльність ТНК, нафтогазові компанії найяскравіше показують що таке глобалізація.

В топ 5 найбільших транснаціональних компаній в сфері нафтогазового комплексу входять 3 європейські компанії. А саме, 2 розташовані у Великій Британії та 1 у Франції (див. табл. 2.7). Дані компанії займають одну п'яту частку загального обсягу світових ПІІ (прямих іноземних інвестицій).

Таблиця 2.7. - Рейтинг найбільших ТНК в нафтогазовому комплексі в 2022-2023 рр.

Місце в рейтингу	Назва компанії	Країна	Ринкова капіталізація (млрд. євро)
1	ExxonMobil	США	458,3
2	Chevron	США	294,68
3	Shell	Великобританія	189,74
4	TotalEnergies SE	Франція	131,9
5	BP	Великобританія	95,96

Джерело: розроблено автором на основі [48]

- телекомунікаційна сфера

У такій сфері світової економіки як інформаційно-телекомунікаційні технології (ІКТ) значущу роль відіграють ТНК. На їх частку припадає майже 90% світового випуску продукту та послуг ІКТ.

На сьогоднішній день, особливістю інноваційного процесу в даній галузі є те, що нові галузі не виникають, а натомість підвищується рівень ефективності діяльності існуючих, а також відбувається їх злиття.

Процес постійного розвитку та вдосконалення комп'ютеризованих систем зазвичай є результатом кризових періодів та криз як таких, що визначили нерівномірний рух розвитку галузі.

Лідерами галузі інформаційно-телекомунікаційних технологій на сьогоднішній день виступають 250 компаній розташованих по всьому світу, серед них присутні й ті, що базуються у європейських країнах, зокрема у Великій Британії - BT Group, Vodafone; у Франції - Alcatel Lucent, France Télécom, Vallourec, Thales (див. табл. 2.8).

Таблиця 2.8 - Рейтинг ТНК в сфері інформаційно-телекомунікаційних технологій Європи в 2022-23 рр.

Місце в рейтингу	Назва компанії	Країна	Ринкова капіталізація (млрд. євро)
1	Vodafone	Великобританія	50
2	France Télécom	Франція	29,52
3	Thales	Франція	25,5
4	BT Group	Великобританія	16,90
5	Alcatel Lucent	Франція	2,83

Джерело: розроблено автором на основі [9]

- металургія

Металургія є важливою складовою машинобудівної галузі, що впливає не лише на функціонування даної галузі, а й на розвиток інфраструктури країн.

Даний комплекс складається з 2-х компонентів – чорна металургія (сталь та чавун) та кольорова металургія (олово, цинк, ртуть, алюміній, мідь тощо).

Незважаючи на те, що металургія не така поширена галузь для розвитку та залучення ТНК, як наприклад нафтогазовий комплекс або сфера товарів та послуг, проте є й свої компанії-лідери, до того ж одна з них розташована на території Європи.

За обсягами виробництва сталі найбільшими ТНК є такі: U.S. Steel (США); ArcelorMittal (Люксембург); Nippon Steel та JFE Holdings (Японія); Baosteel Anshan (Китай), Tata Steel (Індія), ISD - Індустріальний союз Донбасу, SCM - Систем капітал менеджмент (Україна) тощо (див. табл. 2.9).

Таблиця 2.9 - Рейтинг ТНК в металургійному комплексі в 2022-23 рр. у світі

Місце в рейтингу	Назва компанії	Країна	Ринкова капіталізація (млрд. євро)
1	ArcelorMittal	Люксембург	24,4
2	Baosteel Anshan	Китай	23,90
3	Nippon Steel	Японія	15,6
4	Tata Steel	Індія	9,1
5	JFE Holdings	Японія	5,82

Джерело: розроблено автором на основі [35]

- фармацевтика і біотехнології

Європейські та американські транснаціональні корпорації йдуть пліч-о-пліч у лідерах головних розробників й тим самим утримувачів передових технологій для фармацевтики, щорічно інвестуючи мільярди доларів на пошуки нових лікарських засобів та медичних виробів.

Серед європейських ТНК в галузі фармацевтики та біотехнологій є лідери за показником ринкової капіталізації, до них можна віднести компанії таких країн як Швейцарія (Hoffmann-La Roche та Novartis International AG), Великобританія (AstraZeneca та Glaxosmithkline) та Франція (Sanofi-Aventis) (див. табл. 2.10).

Згідно даних World's Top Export саме компанії, що входять до складу європейських ТНК мали найбільший обсяг експорту фармацевтичної продукції у 2020 році, показники яких склали 80,5% від світового обсягу [10].

Характерною рисою більшості європейських ТНК у сфері фармацевтики та біотехнологій є характер надходження їх інвестицій. У більшості компаній обсяг прямих інвестицій значно перевищує обсяг портфельних.

Таблиця 2.10 - Рейтинг ТНК в сфері фармацевтики та біотехнологій Європи в 2022-23 рр.

Місце в рейтингу	Назва компанії	Країна	Ринкова капіталізація (млрд. євро)
1	Hoffmann-La Roche	Швейцарія	228,48
2	Novartis International AG	Швейцарія	197,41
3	AstraZeneca	Великобританія	177,88
4	Sanofi-Aventis	Франція	105,82
5	Glaxosmithkline	Великобританія	65,12

Джерело: розроблено автором на основі [48]

Підсумовуючи вище сказане, серед європейських транснаціональних корпорацій є велика кількість їх представників, що входять в топи серед корпорацій в своїх галузях, зокрема це HSBC Holdings PLC (Великобританія), Banco Santander (Іспанія), BNP Paribas (Франція) - лідери серед транснаціональних банків; Allianz (Німеччина), ING (Нідерланди), Tesco (Великобританія) - лідери в сфері торгівлі товарів та послуг; Nestle (Швейцарія), Unilever (Великобританія), InBev SA

(Бельгія) - найбільші серед європейських транснаціональних виробників продуктів харчування та напоїв тощо. Дані корпорації разом із ТНК інших країн світу задають темпу та є рушійною силою сучасної світової економіки.

2.3 Регулювання діяльності ТНК у міжнародних інвестиційних процесах

Транснаціональні корпорації та держави перебувають у взаємозалежних відносинах один від одного. ТНК покладаються на державу в галузі безпеки та прав власності, щоб мати можливість здійснювати господарські операції. Держави ж в свою чергу залежать від ТНК в питанні забезпечення робочих місць громадянам та наповнення бюджету за рахунок податків.

Згідно останніх тенденцій, транснаціональні корпорації постійно збільшують свій вплив на розвиток міжнародних економічних відносин та на конкурентоздатність національних економік. Однією із причин такої тенденції є прямі іноземні інвестиції.

Незважаючи на те, що ТНК є головними джерелами прямих інвестицій, що є важливим для розвитку економік країн, де вони розташовуються, їх інвестиційна стратегія як за формами, так і за змістом, не обмежується напрямком матеріальних активів у формі капіталу, а охоплює всі країни, що є суб'єктами міжнародної економіки й керує процесом виробництва в усіх галузях і всіма пов'язаними активами. Відповідно діяльність ТНК не є для країни перебування однозначно позитивною, адже із посиленням ролі ТНК слабшає роль національних економік, що в результаті призводить до протиріччя інтересів, що в свою чергу може негативно впливати на економічний стан держави [23].

Одним із найвідоміших прикладів втручання ТНК у політичний устрій країни є початок 1970-х років, коли компанія "International Telephone and Telegraph" запропонували центральному розвідувальному управлінню Сполучених Штатів

Америку певну суму для фінансування виборчих кампаній опонентів кандидата Сальвадора Альєнде при проведенні виборів в Чилі.

Ще одним результатом протиправної діяльності ТНК стала скарга, яку подала Бельгійська комісія розслідувань на 4 ТНК Бельгії в 2004 році. Комісія звинуватила ТНК в незаконній експлуатації надр країни й участі в колумбівсько-талантивській торгівлі.

Також в негативному ключі була помічена діяльність такої французької ТНК як «Elf», нині має назву «Total». В 1990-х компанію звинуватили у фінансуванні лідерів Анголи, Габону, Конго й інших країн Африки й колишнього СРСР з метою отримання прав на нафтоносні території, що входили до їх складу.

Ще одним інцидентом світового масштабу стало звинувачення таких відомих ТНК як «Nestle» та «Cargill» у використанні рабської праці неповнолітніх [21].

Це лише декілька прикладів незаконної діяльності ТНК, але і вони показали країнам, наскільки важливим є питання регулювання діяльності ТНК.

Регулювання діяльності транснаціональних корпорацій можна поділити по рівнях в залежності від суб'єктів, які будуть впроваджувати дану діяльність, зокрема це:

- Наддержавне регулювання;
- Міждержавне регулювання;
- Внутрішньодержавне регулювання;
- Суспільне регулювання.

Якщо говорити про *наддержавний рівень*, функції регулювання мають наддержавні політико-організаційні утворення. До них можна віднести такі світові організації, як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Організацію об'єднаних націй (ООН), Світова організація торгівлі (СОТ), групу Світового Банку тощо. Основною метою діяльності даних організацій є організація розвитку світової економіки, зокрема захист вільної торгівлі та інвестицій, регулювання конкуренції тощо. Для впровадження їх діяльності створюються кодекси корпоративної поведінки і на їх основі укладаються багатосторонні договори.

Якщо говорити про другий рівень регулювання діяльності ТНК, *рівень міждержавного регулювання*, його представниками є держави. Загалом у них є одна спільна та найважливіша мета – покращення внутрішньої економіки і як результат, підвищення її позицій у світовій економіці. В розгорнутому огляді мети державного регулювання є підвищення конкурентоспроможності країни, залучення нових технологій, доступ до ресурсів інших країн, розширення ринків збуту виготовленого продукту тощо. Основним інструментом регулювання на даному рівні є двосторонні інвестиційні угоди.

Третій рівень регулювання ТНК, а саме рівень *внутрішньо-державного регулювання*, характеризується діяльністю органів державної влади, що здійснюють макроекономічне регулювання. Відповідно, основною метою діяльності даних органів є боротьба з макроекономічними проблемами, а саме з безробіттям, інфляцією, формуванням попиту та пропозиції, збільшенням обсягу валового внутрішнього продукту. Інструментом здійснення їх регулюючих функцій є законодавча база, яка регулює всі економічні відносини між ТНК та країнами перебування.

Четвертий рівень, *рівень суспільного регулювання*, характеризується діяльністю добровільних об'єднань індивідів. Дані об'єднання можуть бути формальні та неформальні. Основною метою їх діяльності є підвищення рівня добробуту суспільства загалом та кожного індивіда окремо. Їх діяльність при ширшому огляді проявляється у відстоюванні громадської позиції кожного індивіда, захисті прав, як суб'єкта економічних, соціальних та політичних відносин тощо. Основу суспільного регулювання складають традиції, виховання та вже сформована суспільна думка [34].

Державне та наддержавне регулювання діяльності ТНК бере свої початки в 20-х роках ХХ ст. Даний період характеризується початком створення єдиного підходу до взаємовідносин між ТНК та країнами, в яких функціонують представництва корпорацій. Було підписано ряд угод (Акт про вирішення міжнародних суперечок, міжнародна конвенція про регламентацію відносин іноземних компаній та країн перебування, хартія міжнародної торгівельної

організації 1948 року, декларація про міжнародні інвестиції та багатонаціональні підприємства (1976 року), угода про транснаціональні компанії країн-членів ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку) тощо, які визначили положення стосовно регулювання структур транснаціонального типу підприємств з точки зору впливу на країну їх перебування, зокрема:

- Необхідність дотримуватись норм та правил міжнародного права;
- Підпорядковуватись праву країни перебування;
- Впроваджувати співробітництво з країною перебування, згідно з чинним законодавством даної країни;
- Не втручатись у внутрішню політику держави та внутрішні справи країни перебування, унеможливлувати лобіювання інтересів ТНК на політичному рівні [48].

Окрім таких загальних правил діяльності ТНК, більшість з таких компаній мають розроблені власні бізнесові принципи діяльності, що пристосовані до рекомендацій ООН, а також до місцевого законодавства.

Незважаючи на те, що з першого погляду, діяльність кожного суб'єкта регулювання здається могутньою, все ж таки можливості прямого впливу кожного рівня окремо на діяльність ТНК доволі обмежена. Діяльність суб'єкта кожного рівня регулювання взаємозалежна та взаємо впливова.

На практиці наддержавне регулювання має рекомендаційний характер, тому вони тісно співпрацюють з суб'єктами другого рівня – державами, які можуть впровадити методи прямого впливу на інвестиційну та господарську діяльність ТНК. А вплив держави на наддержавний рівень проявляється в пропозиції та лобіюванні своїх інтересів.

Ідентична ситуація й між державними органами влади та суспільством. Державні органи влади можуть залучати на свій бік суспільну думку, зокрема завдяки інтерв'ю на актуальну тему, аналітики у спеціалізованих виданнях тощо. Добровільні об'єднання індивідів, які транслують настрої в суспільстві своєю діяльністю в свою чергу також змушують держави реагувати на зміну настроїв в середині країни.

Підсумовуючи вище сказане, транснаціональні корпорації та держави перебувають у взаємозалежних відносинах один від одного. ТНК покладаються на державу в галузі безпеки та прав власності, щоб мати можливість здійснювати господарські операції. Держави ж в свою чергу залежать від ТНК в питанні забезпечення робочих місць громадянам та наповнення бюджету за рахунок податків. В історії діяльності ТНК траплялися випадки, коли ТНК втручались в політичний устрій держав. Ці випадки показали країнам, наскільки важливим є питання регулювання діяльності ТНК. В залежності від суб'єктів, які будуть впроваджувати регулятивну діяльність, можна поділити по рівнях зокрема це наддержавне регулювання, міждержавне регулювання, внутрішньодержавне регулювання, суспільне регулювання. З метою регулювання підписано ряд угод (Акт про вирішення міжнародних суперечок, міжнародна конвенція про регламентацію відносин іноземних компаній та країн перебування, хартія міжнародної торгівельної організації 1948 року, декларація про міжнародні інвестиції та багатонаціональні підприємства (1976 року), угода про транснаціональні компанії країн-членів ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку) тощо, які визначили положення стосовно регулювання структур транснаціонального типу підприємств з точки зору впливу на країну їх перебування. А також варто зазначити, що ефективне регулювання діяльності транснаціональних корпорацій можливе лише за умови об'єднаних зусиль суб'єктів різних рівнів організації та управління світовим господарством.

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТНК У СУЧАСНИХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

3.1 Стан і особливості діяльності європейських ТНК в Україні та ЄС

Одними із визначальних мотивів входу ТНК на ринок певної країни є аналіз таких показників як динаміка й обсяг ринку країни. Згідно емпіричних досліджень, країни з швидкозростаючими ринками є об'єктами активної інвестиційної діяльності ТНК. Якщо брати до уваги кількість споживачів, Україна є потенційним ринком у Європі. Менший рівень конкуренції, відносна не насиченість ринку України після розпаду СРСР робить країну перспективною для іноземних інвесторів, незважаючи на те, що низький рівень доходів значної частини населення перешкоджає формуванню динамічного платоспроможного попиту. Варто зазначити, що протягом останніх років ситуація поступово починає покращуватись. Проте ВВП на душу населення та заробітні плати в Україні ще доволі далеко від промислово розвинутих країн з ринковою економікою та країн Східної й Центральної Європи.

Діяльність ТНК в країнах, де вони розташовують свої підприємства безумовно має позитивні та негативні аспекти. В інвестиційній діяльності ТНК в Україні також можна дослідити реальні переваги та вади.

Серед переваг можна виділити наступні:

- Прихід на ринок кожного нового гравця підвищує привабливість країни;
- Капітал, що інвестують корпорації стає складовою частиною відтворювального капіталу України;
- Компанії такого рівня, як ТНК вимагають високої кваліфікації своїх працівників, а як наслідок, підвищується продуктивність праці;

- Транснаціональні корпорації показують вітчизняним виробникам якою має бути ефективність компанії. Наприклад Coca-Cola «привчила» споживача до якостей власних напоїв, а Nestle до різноманітностей видів шоколаду;

- ТНК є каталізаторами для розвитку науково-дослідної бази країни;

Незважаючи на велику кількість позитивних наслідків діяльності ТНК в Україні, є й негативні, над якими керівництво компаній має працювати разом із представниками уряду України, а саме:

- Впливовість ТНК придушує діяльність місцевих фірм, що спричиняє витіснення з ринку вітчизняного виробника;

- До сих пір багато транснаціональних корпорацій закуповують сировину та обладнання за кордоном, що спричиняє мінімізацію співпраці з місцевими виробниками;

- Вивезення основного прибутку діяльності філій компаній та дочірніх підприємств до країн базування;

- Монополізація цін на ринку;

- Надмірне використання природних ресурсів;

- Ухилення від екологічних норм діяльності підприємств;

- Втручання в політичну сферу тощо.

Все ж таки варто зазначити, що економіка України має й свої привабливі сторони для іноземних інвесторів, адже має низку переваг, зокрема:

- Наявність достатньо розвинутої регіональної транспортної структури (трубопроводи, транзитні термінали, морські порти, залізниці, автомагістралі, мережі електропередачі);

- Наявність великої бази природних ресурсів (залізна та марганцеві руди, вугілля, ртуть, сірка, титан, уран, мінеральні солі тощо) й відповідно до даних сировинних ресурсів добувну й транспортну інфраструктуру;

- Відносно дешева та кваліфікована робоча сила;

- Потенціал у технологіях й програмному забезпеченні, адже українські спеціалісти інформаційної сфери ціняться по всьому світу;

- Економіко-географічне розташування України, а також економічні зв'язки управлінських фірм з компаніями країн СНД, Балтії тощо.

Компаній, про які йшлося вище викупили або побудували виробничі потужності в Україні, цим самим стали елементом регіональних господарств.

Окрім вище згаданих ТНК, в Україні зафіксовано понад 7000 філій іноземних ТНК.

В Україні ТНК умовно можна розділити у відношенні до місцевого бізнесу на дві категорії:

- корпорації, які не мають достатньо реальних конкурентів серед місцевих виробників (наприклад виробник засобів особистої гігієни Procter & Gamble, тютюнові компанії);

- корпорації, чиї інтереси прямо стосуються багатьох українських підприємств (наприклад виробники безалкогольної продукції Coca-Cola).

Незважаючи на вищесказане, реально конкуренція відчувається лише між національними виробниками, а позиції ТНК в більшості випадків залишаються непорушними. Адже ТНК характеризуються потужною маркетинговою діяльністю й величезними рекламними можливостями, а також не варто ігнорувати той факт, що для ТНК не є настільки критичним, якщо в окремому регіоні вони будуть мати незначні збитки, тому що вони компенсуються прибутковістю решти [39].

Станом на 2019 рік найпривабливішими для транснаціональних корпорацій в нашій країні були наступні сектори економіки: фармацевтика та нафтохімічна промисловість (4,1% серед загального обсягу прямих інвестицій), операції з нерухомістю (5,2%), транспорт (7,6%), машинобудування (8,6%), фінансова сфера (9,1%), торгівля (15%), харчова промисловість та переробка сільськогосподарських продуктів (16,3%) [43].

На сьогоднішній день вплив ТНК на економіку України є досить значним і вагомим. Транснаціональні корпорації розширили свій вплив на різні сфери економіки, зокрема: виробництво тютюнових виробів: Japan Tobacco International (Японія), Imperial Tobacco Group (Велика Британія), Philip Morris (США), переробка олійних та зернових культур: Bunge (США) представлена на полиці

такими брендами як «Олейна», «Щедрий Дар», безалкогольна галузь: Coca-Cola (США) представлена на полиці такими брендами як «Coca-cola», «Fanta», «Sprite»; Pepsi (США) представлена на полиці такими брендами як «Садочок», «Sandora», «Lipton», переробка молока: «Groupe Lactalis» (Франція) представлена на полиці такими брендами як «President», «Lactel», «Galbani», «Дольче», «Шостка» тощо; Danone (Іспанія) представлена на полиці такими брендами як «Активія», «Простонаше», «Живинка» тощо, виробництво кондитерських виробів, зокрема шоколаду та консервованих харчових продуктів Nestle (Швейцарія) представлена на полиці такими брендами як «Світоч», «Мівіна», «Nescafe», «KitKat», «Nuts», «Nestle» тощо; Kraft Foods (США) представлена на полиці такими брендами як «Корона», «Люкс»; виробництво продуктів побутової хімії та парфумерії Procter&Gamble (США) представлена на полиці такими брендами як «Fairly», «Lenor», «Pampers», «Old Spice» тощо (див. табл. 3.1) [44].

Таблиця 3.1 - Фінансові результати ТНК в Україні на 2019 рік

№	Назва	Галузь	Виручка, млн. дол.
1	JT International	Тютюнова	8203,7
2	Philip Morris	Тютюнова	6775,1
3	Imperial Tobacco	Тютюнова	5399,4
4	Bunge	Агропромислова	6723,7
5	ViOil	Харчова	4459,8
6	Nestle	Харчова	6728,5
7	Shell	Нафтогазова	5255,8
8	Toyota	Машинобудування	5477,6
9	Procter & Gamble	Хімічна	6833,1
10	PepsiCo	Харчова	7168,5

Джерело: розроблено автором на основі [44]

Якщо говорити про Україну та діяльність ТНК, регулювання підприємницької діяльності даного типу компаній здійснюється державними органами законодавчої та виконавчої влади, а саме: Верховна Рада України,

Кабінет Міністрів, Національний Банк, Міністерство зовнішньоекономічних зв'язків і торгівлі, Державне управління митного контролю.

Державне регулювання діяльності транснаціональних корпорацій – це сукупність правових, адміністративних та економічних методів, що складають систему типових заходів законодавчого і контрольованого характеру. Дана діяльність здійснюється відповідними державними органами та громадськими організаціями. Їх мета – регуляція, стабілізація й пристосування діяльності транснаціональних корпорацій до постійних позитивних змін економічних умов в країні.

В Україні суб'єктом, що здійснюють регулятивну функцію діяльності ТНК виступають: президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів, Національний Банк, Міністерство зовнішньоекономічних зв'язків і торгівлі, Державне управління митного контролю.

До складових регулюючого процесу можна віднести наступні сфери: політична, адміністративна, економічна, інформаційна та соціальна. Регулювання в кожній з цих сфер виділяє певну діяльність, зокрема аудит, страхування ризиків, вдосконалення податкової системи тощо (див. рис. 3.1).

Важливим суб'єктом в регулюючій діяльності виступає Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Даний суб'єкт виконує низку дій, а саме: напрацювання прогнозів та програм соціально-економічного розвитку, формування державної інвестиційної та торговельної політики, сприяння іноземному інвестуванню, здійснення тарифного та нетарифного ЗЕД, регуляторної діяльності у сфері підприємства, формування основи контролю та ліцензування господарської діяльності

Ще одним суб'єктом, що здійснює регулюючу функцію є Міністерство закордонних справ України. Його діяльність спрямована на координацію позиції вітчизняних ТНК на міжнародному рівні, а також іноземних, чия діяльність впроваджується на території України, здійснення нагляду за виконанням Україною положень міжнародних договорів.

До колег Міністерства закордонних справ України та Міністерства економічного розвитку і торгівлі України за діяльністю відносяться Міністерство юстиції України, чия діяльність зокрема спрямована на реєстрацію та нагляд за діяльністю ТНК, Міністерство фінансів України здійснює регулювання діяльності ТНК у питанні податкової та митної політики, а також у питанні розміщення (видачі), обігу та анулювання цінних паперів, реалізації прав за цінними паперами, що придбані ТНК.

Рисунок 3.1 – Складові державного регулювання ТНК

Джерело: сформоване автором на основі [23]

Локальну регулятивну діяльність здійснюють місцеві державні адміністрації (обласні, районні).

За допомогою певних методів державного регулювання держава може мати вплив на суб'єкти ринкової економіки, маючи на меті забезпечення сприятливих умов їх ефективного функціонування, базуючись на прийнятій економічній політиці держави.

Серед таких методів можна виокремити:

- правові;
- адміністративні (заходи з примусу, заборони та дозволу);
- економічні (заходи для стимулювання розвитку, державно-приватна взаємодія).

До принципів державного регулювання діяльності ТНК можна віднести:

- принцип взаємодії (взаємодія органів влади);
- принцип консолідації (створення єдиного механізму регулювання);
- принцип стратегічного розвитку (впровадження програмно-цільового методу державного регулювання);
- принцип конкурентних переваг (забезпечення конкурентоспроможності економіки);
- принцип економічного динамізму (розвиток економіки загалом та її окремих частин).

Регулювання діяльності ТНК на правовому рівні в Україні здійснюється на трьох рівнях: внутрішнє законодавство, двосторонні угоди та багатосторонні угоди.

Якщо говорити про перший рівень, рівень регулювання діяльності ТНК за допомогою внутрішнього законодавства, в Україні дана діяльність здійснюється за допомогою наступних нормативно-правових актів: Закон України «Про акціонерні товариства», Закон України «Про ратифікацію Конвенції про транснаціональні корпорації», Закон України «Про банки та банківську діяльність», Закон України «Про акціонерні товариства», Закон України «Про холдингові компанії в Україні», Господарський кодекс України тощо. Також важливими Законами України є ті, що

стимулюють притік іноземних інвестицій, зокрема: Закон України «Про інвестиційну діяльність», Закон України «Про державно-приватне партнерство», Закон України «Про захист іноземних інвестицій на Україні», Закон України «Про режим іноземного інвестування» тощо.

Якщо говорити про другий рівень правового регулювання діяльності ТНК, його представляють двосторонні угоди, які укладаються між зацікавленими державами. Дані угоди мають тенденцію до уніфікації, а також характеризуються майже однаковими за змістом нормами, хоча і не ідентичними. Якщо говорити про Україну, наша Держава уклала понад 50 двосторонніх угод про сприяння та взаємний захист інвестицій. Ці угоди гарантують сприятливі, стабільні й прозорі умови для інвесторів обох країн.

Зокрема до прикладу можна взяти угоду про партнерство та співробітництво між Україною та європейськими співтовариствами, що була укладена 14 червня 1994 року. Дана угода містить положення, що встановлюють гарантії діяльності підрозділів національних компаній на території країн, між якими була укладена угода.

Якщо говорити про третій рівень правового регулювання діяльності ТНК на території України, він представлений багатосторонніми угодами, зокрема й багатосторонніми регіональними угодами. Прикладом даного рівня угод є ратифікація Україною Конвенції про транснаціональні корпорації СНД, згідно положень якої сторони погодились вносити зміни в національні економіки, орієнтуючись на сприяння розвитку ТНК.

Якщо розглядати економічні методи регулювання діяльності ТНК, вони стосуються економічних інтересів обох сторін: і держави, і корпорацій. Метою регулювання на даному рівні є досягнення оптимальних результатів функціонування ТНК з мінімальними вимогами і матеріальними витратами з однієї сторони, та покращення економічного становища країни з іншого.

У структуру економічних методів регулювання входять:

- система прийомів і засобів прямої дії на суб'єкти управління;
- запровадження державно-приватного партнерства.

Серед найбільш поширених економічних засобів регулювання діяльності ТНК, що діють на території України можна виділити наступні:

- встановлення мінімальних заробітних плат;
- цільові комплексні програми;
- державні замовлення і державні контракти;
- встановлення прожиткового мінімуму;
- ліцензування;
- квоти;
- податки і податкові пільги;
- індексування цін;
- галузеві та загальнодержавні норми і стандарти;
- встановлення граничних рівнів рентабельності.

Ще одним із методів, що застосовується при регулюванні діяльності ТНК є адміністративні методи. Даний метод ґрунтується на впровадженні нормативних актів (рішень, розпоряджень, постанов) й охоплює всю суть організаційної складової державного регулювання.

До даного методу можна віднести наступні види діяльності:

- заборони (спрямовані на обмеження певних дій ТНК);
- примус (мета – формування окремих форм поведінки);
- дозвіл (мета – формування правил «гри» та регламентування дозвільної діяльності).

Вище перелічені напрями регулюючої функції уряду України стосовно участі ТНК на ринку нашої держави створюють основні мотиви їх діяльності, а саме: географічна диверсифікація виробництва, ефективне застосування ресурсів, збільшення прибутковості діяльності, доступ до українських ринків тощо.

3.2 Проблеми і пріоритетні напрями розвитку європейських ТНК у міжнародних інвестиційних процесах

Згідно останніх тенденцій на ринку, такі форми транснаціоналізації як акціонування, поглинання та злиття, прямо або опосередковано пов'язані з процесами руху капіталів. Динаміка обсягів прямих іноземних інвестицій є свідченням зростання ролі міжнародних компаній, зокрема й ТНК.

Величезний масштаб операцій ТНК виступає каталізатором у зростанні процесу транснаціоналізації світової економіки впродовж останнього десятиліття. Пошук шляхів до використання дешевої робочої сили й факторів виробництва, гостра конкурентна боротьба ставлять перед ТНК необхідність розширювати ринки для інвестування та власного впливу.

Інвестиційна діяльність транснаціональних корпорацій не обмежується лише прямими інвестиціями. Значну активність дані компанії проявляють, вдаючись до портфельних інвестицій. Співвідношення цих 2-х моделей інвестування залежить від кон'юнктури, конкретних господарських цілей та пріоритетів підприємницької діяльності.

Аналізуючи вплив ТНК на динаміку світового економічно розвитку варто виділити декілька основних напрямків, зокрема:

- контроль над міжнародним рухом капіталу та прямих іноземних інвестицій. Даний напрям зумовлений тим фактом, що ТНК виступають основними інвесторами в країнах, що розвиваються й мають вагомий вплив на їх економічний розвиток;
- процес прискорення й розширення міжнародної трудової міграції, заохочення розповсюджувати професійні знання й обмінюватись досвідом між співробітниками;
- створення та впровадження інновацій, за рахунок виробничих та фінансових можливостей;

- Задання вектору, структури, динаміки й рівня конкурентоспроможності економіки.

Одними із тенденцій, які показують сучасні ТНК є збільшення кількості операцій злиття та поглинання в країнах, що розвиваються. Основними лідерами даної тенденції є компанії найбільш розвинутих країн, зокрема і країн Європи. Даний процес є важливим джерелом іноземних інвестицій і відображає подальше зростання транснаціоналізації економіки.

Транснаціональні компанії транслують свої стратегічні цілі розвитку за допомогою інвестування в інші країни. В свою чергу для країн позитивним є той факт, що інвестиції ТНК сприяють інтеграції економіки певної країни у світову економіку.

Якісною рисою сучасних транснаціональних корпорацій є їх розвиток у внутрішній корпоративній структурі різних фірм міжнародного поділу праці – предметної, подетальної, поопераційної спеціалізації. Проте ТНК не лише переносять частину свого виробничого процесу в іншу країну, а розміщують виробництво деталей і напівфабрикатів продукту на підприємствах, що обслуговують регіони і континенти. Збирання ж готового продукту локалізується до ринків збуту з урахуванням специфіки й запитів місцевого споживача.

Ще одним із перспективних напрямів напрямків розвитку ТНК на сьогоднішній день є інвестування в так звані «fintech». Fintech – це нова й відносно стрімко зростаюча галузь глобальної економіки, що зосереджує в собі технології для функціонування, покращення й розвитку фінансових систем, а також інноваційні бізнес-моделі[11].

В таких глобальних технологічних корпораціях, як Google, Facebook, Amazon експерти вбачають серйозних конкурентів для транснаціональних фінансово-економічних компаній та банків й вважають, що єдиним варіантом бути конкурентоздатним – це швидко реагувати та адаптуватись до нових технологій fintech, впроваджуючи їх у свою традиційну діяльність.

Серед fintech-компаній вже з'явилися явні лідери, частина з них базується в Європі. Вартість даних компаній-лідерів складає більше 1 млрд. дол. США й до них можна віднести:

- Компанії, що працюють в сфері платежів - (Швеція), Transferwise (Велика Британія), Ant Financial (Китай);
- Компанії у сфері кредитування – SoFi (США), Kabbage (США), Lufax (Китай), Funding Circle (Велика Британія) [6].

Міжнародні корпорації зараз застосовують спільну для більшості стратегію, що базується на якісно новій, глобальній у своєму прояві, комбінації фінансових, матеріальних й людських ресурсів та спрямована на підвищення рівня продуктивності праці й зростання рівня ефективності виробництва.

Відмінною рисою сучасних ТНК є космополітизм їх інтересів та глобальність операцій, яка відбиває специфіку міжнародних монополій. Незважаючи на те, у якій країні заснована ТНК, вона розглядає весь світ як єдине ціле, як арену своєї діяльності й проникає скрізь в пошуках нових ринків, ідей, технологій, капіталів тощо.

Для ТНК набуває все більшого поширення принцип зниження витрат за рахунок географічного розширення бізнесу, який робить ТНК практично невразливими. А кризи, що економічні, що фінансові, нерідко змушували одні компанії банкрутувати, а для інших були каталізатором зміцнення, реалізуючи їх мету – глобальну економічну експансію в гонитві за надприбутками.

Згідно ситуації, що склалась на сучасному міжнародному ринку ТНК використовують як традиційні конкурентні стратегії, що базуються на використанні відносних переваг, так і нові, які пов'язані з реаліями глобалізації і фрагментацій світової економіки (див. табл. 3.2) [18].

ТНК на сучасному етапі характеризуються інтенсивним розвитком внутрішньо-корпоративної торгівлі між підрозділами компанії. В свою чергу якщо говорити про вивезення капіталу з країни базування міжнародними корпораціями, то воно спрямоване не лише на збільшення кількості зарубіжних підрозділів, а й на мінімізацію розриву в організації й технологій виробництва у різних країнах.

Таблиця 3.2 – Концепції розвитку транснаціональних корпорацій

Чинник	Концепція	Суть концепції
Вихід на нові ринки збуту	Теорія організаційних структур	Національні особливості в організаційних структурах ТНК неухильно втрачають свою вартість, і ТНК, поза залежність від розташування їх головних офісів, поступово перетворюються на наднаціональні об'єднання, які переслідують одну мету – максимізацію прибутку шляхом встановлення економічного господарювання у світі.
Отримання дешевих або якісних факторів виробництва	Теорія привласнення	Компанія, яка має конкурентні технологічні переваги, здійснює іноземне інвестування для того, щоб насамперед підвищити ефективність.
Зниження рівня конкуренції	Теорія ринкової влади	Для ТНК основною метою виступає отримання ринкової влади. На ранніх стадіях зростання фірма розширює свою частку на національному рівні, потім – на міжнародному, шляхом злиття і поглинання, збільшуючи концентрацію виробництва і капіталу.
Зниження витрат виробництва	Податкова теорія	Метою ПІІ є прагнення ТНК зменшити обсяг податкових відрахувань двома способами: створення філії в країні з низькими податками; використання трансфертного ціноутворення, яке дає можливість зареєструвати прибутки в країнах з низькою ставкою оподаткування, незалежно від країни, в якій було отримано прибуток
	Теорія інтернаціоналізації	Мета створення ТНК – зменшення трансакційних витрат та економія на масштабі сфери діяльності

Джерело: розроблено автором на основі [18]

Сучасні можливості, що застосовуються в таких процесах як обробка, нагромадження та передача інформації, які утворились завдяки злиттю інформаційних і комунікаційних технологій входять до одних з головних аспектів глобалізації та розвитку транснаціональних корпорацій, Європейські не є виключенням. Завдяки цим технологіям, передача інформації відбувається в долі секунди, а інформації про економічні можливості й угоди майже невідкладно поширюються по всьому світу.

Однією із спільних тенденцій по всьому світу протягом останніх років є зростання прямих іноземних інвестицій (ПІІ), до того ж основними інвесторами виступають ТНК, які змогли міцно закріпити власні позиції й посіли центральне місце в процесі інтернаціоналізації світової економіки.

Важливі зміни відбуваються й у організаційній структурі ТНК (див. рис. 3.2)

Рисунок 3.2 – Зміни в організаційній структурі ТНК

Джерело: складено на основі [48]

Для ТНК країн, що розвиваються, а особливо азійських країн, характерним останнім часом є те, що вони закладають збільшення інвестиційних витрат на планування та реалізацію власних інтеграційних стратегій. В свою чергу ТНК розвинених країн все ще залишаються лідерами-інвесторами для компаній країн що розвиваються та для компаній країн з перехідною економікою.

Серед сприятливих чинників, що впливають на розвиток світового інвестиційного ринку в найближчій перспективі варто виокремити наступні:

- Перспектива поширення серед компаній високотехнологічного сектору консолідації, яка все частіше втілюється в життя. Особливо стосується компаній в галузі інформаційних технологій та комунікацій. Даний чинник дасть можливість великим корпораціям отримати доступ до технологій, інтелектуальної власності й патентів інших компаній, що працюють в суміжних галузях;
- Завдяки антикризовим заходам, що компанії впроваджували й впроваджують, значно покращились показники, зокрема й показники операційної ефективності бізнесу великих ТНК. Відбулось поліпшення в таких процесах, як

реструктуризація й оптимізація витрат, зниження фінансових ризиків, поліпшення балансів й структури позикового капіталу тощо;

- Відслідковується активізація діяльності фондів прямого інвестування в таких секторах як високотехнологічні галузі й нафтова промисловість, охорона здоров'я;

- Кризові ситуації в країнах, що відносяться до Єврозони можуть все таки внести свій слід у зміну інвестиційної стратегії країн, під контролем яких знаходять найбільші обсяги міжнародних резервів й спричинити їх переорієнтацію з державних і корпоративних боргових інструментів[47].

Підсумовуючи вище сказане, дедалі більшого поширення набуває глобальна технологізація економічної діяльності, розвиваючи в свою чергу інвестиційні процеси в ТНК. Причиною даних тенденцій є такі процеси як цифровізація, інформатизація, мереживізація й роботизація вже традиційних фінансово-інвестиційних сервісів й бізнесів.

Незважаючи на позитивні зміни у роботі транснаціональних компаній, сьогодення несе для ТНК й певні виклики та проблеми, до яких їм ще прийдеться пристосовуватись або шукати шляхи вирішення. Зокрема мова йде про такі питання:

- Посилення місцевої конкуренції

Дедалі частіше країни приходять до необхідності виокремлення стратегічно важливих напрямків, що передбачає підтримки стратегічних галузей промисловості, формування та фінансування державних програм, захист зі сторони держави від конкуренції з боку іноземних компаній. Зокрема національні підприємства країни Європейського Союзу отримують значну підтримку зі сторони держави в судових процесах проти технологічних компаній, фінансових установ та автовиробників іноземного походження.

- Посилення торгівельних бар'єрів

Згідно даних, наданих світовою організацією торгівлі, політика країн у питанні торгівлі стає все жорсткішою й з елементами протекціонізму. Країни «великої двадцятки», до складу якої входять Австралія, Аргентина, Бразилія,

Велика Британія, Індія, Індонезія, Італія, Канада, КНР, Південна Корея, Мексика, Німеччина, ПАР, Росія, Саудівська Аравія, США, Туреччина, Франція та Японія, посилюють бар'єри, запроваджуючи такі протекціоністські заходи як нові квоти й тарифи, встановлюючи експортні обмеження на певні види продуктів, посилення імміграційного контролю тощо.

- Посилення соціальної відповідальності ТНК

Факторами, що сприяли збільшенню необхідності посилення соціальної відповідальності ТНК можна назвати наступні: регулювання, контроль та впровадження штрафів за невиконання вимог державного законодавства, зниження довіри до бізнесу, збільшення вимог до ТНК. Постає необхідність враховувати інтереси не лише акціонерів, а й переорієнтовуватись на потреби широкого кола зацікавлених сторін, враховуючи працівників, споживачів тощо.

- Зростання контролю з боку органів місцевого самоврядування

Екологічні катастрофи, банківські збої, облікові скандали, недотримання трудового законодавства в певних секторах економіки поставили перед необхідністю впровадження звітності певних суб'єктів економіки перед місцевим керівництвом. Особливо це стосується таких галузей як нафтогазовий й енергетичний сектор, а також банківська справа.

- Зростання політичного ризику та сумнівних настроїв стосовно іноземних інвестицій

Останнім часом відслідковується тенденція зростання страхового ринку політичного ризику та антикризового управління, тобто зростають обсяги страхування від політичного ризику. ТНК дедалі частіше більш виважено відносяться до питання розширення інвестицій та поглиблення співпраці з іншими корпораціями та компаніями.

3.3 Інструменти та механізми диверсифікації діяльності європейських ТНК

З огляду на ситуацію, яка зараз склалась на міжнародному ринку, багато підприємств намагаються знайти додаткові можливості, щоб залишатись на плаву, мати можливість уберегти себе від ризику, або ж принаймні мінімізувати його. Диверсифікація є одним із інструментів, завдяки якому підприємства можуть цього досягти. До того ж диверсифікація може використовуватись підприємствами як антикризовий засіб. Важливим є й той фактор, що диверсифікацію можна впроваджувати незалежно від часу та етапу розвитку, на якому знаходиться підприємство.

Термін диверсифікація визначає процес розвитку діяльності підприємств, що пов'язаний не лише із збільшенням видів та проникненням в нові сфери діяльності, розширення асортименту товарів, освоєння нових територій, а й розповсюдження діяльності підприємств й на інші сфери, не пов'язані із основною [17].

Розрізняють два напрями, за якими впроваджується диверсифікація ТНК:

- Синергічна диверсифікація – весь вільний капітал компанії, що вона може виділити спрямований на одному виді діяльності, підприємство за рахунок отриманої репутації та досвіду може стати лідером галузі, а вільні ресурси – направлені на територіальну експансію;
- Конгломератна диверсифікація – компанія переходить у нову сферу, що не пов'язана із її основною діяльністю, перехід до нових технологій та продуктів [24].

Одним із прикладів диверсифікації транснаціональних корпорацій є збільшення власної потужності за рахунок поглинання інших компаній або ж злиття із конкуруючими суб'єктами світогосподарських зв'язків. Поглинання означає набуття контролю над певною компанією, яка в результаті втрачає

самостійність. Злиття ж являє собою об'єднання двох або більше компаній з метою створення нової.

Якщо класифікувати злиття, можна виокремити наступні її види:

- вертикальне – відбувається злиття компаній, що спеціалізувались на різних етапах виробництва одного або схожого продукту;
- горизонтальне – об'єднання компаній, що виробляли однаковий продукт;
- пов'язане – об'єднання компаній, що виробляли схожі товари й мали схожі виробництва;
- непов'язане – об'єднуються компанії з головною метою – диверсифікація ризику.

Якщо ж говорити про різні категорії поглинання, можна виділити наступні:

- дружнє поглинання – придбання компанії погоджується акціонерами та керівництвом компанії, яку купують;
- вороже поглинання – операція купівлі відбувається без попереднього повідомлення керівництва компанії, яку купують;
- транснаціональне поглинання – здійснюється за умови, якщо угода відбувається між компаніями, що знаходяться в різних країнах.

Одним із чинників диверсифікації транснаціональних корпорацій є бажання поширити межі свого впливу та зайти на інший ринок. В деяких випадках, культури в цих нових країнах відрізняються від країн, де вже відрекомендували себе компанії й заволоділи прихильністю своїх клієнтів. Для цього ТНК розробляють нові продукти, що підходять саме для цих нових клієнтів, на яких починає орієнтуватись компанія.

Прикладом даного процесу є Німецька компанія Henkel, що працює сфері хімічної промисловості. На вході в американський споживчий ринок Henkel купили місцеву хімічну компанію «Дженерал мілз». Досліджуючи своїх потенційних клієнтів, компанія прийшла до рішення відмовитись від виробництва традиційних для Європи пральних порошків і, залучаючи власні передові технології й

маркетинговий досвід компаній-партнерів, змогли створити унікальну, характерний саме для цього ринку продукт.

Також одним із проявів диверсифікації європейських транснаціональних корпорацій є перепозиціонування компанії на міжнародному рівні.

Німецька компанія Volkswagen Group, що працює в сфері машинобудування, саме проводить таку діяльність. Вони впроваджують дії, для того, аби перепозиціонувати себе. У найближчій перспективі компанія позиціонує себе як вагомий актор серед постачальників сталої мобільності, в не так як раніше, виключно автомобільного виробника. Діяльність компанії зосереджена на зміні основного бізнесу компанії та пошук нових джерел доходу. Забезпечення інвестиціями на дані зміну відбувається завдяки підвищенню ефективності та оптимізації інвестиційного портфеля компанії.

Для впровадження диверсифікації компаній компанії залучають маркетингові інструменти, наприклад розробка реклам, які допомагають підвищити впізнаваність брендів. Прикладом є реклама бренду Nescafe транснаціональної корпорації Nestle. Вони розробили слоган «Моя кава», який став асоціюватись саме з їх продуктом і допомогло розширити клієнтську базу компанії.

Інвестиції ТНК впливають на реструктуризацію економіки країн, що розвиваються і на їх диверсифікованість, а також вирішують такі проблеми як рівень життя та зайнятість населення.

В результаті диверсифікації форм транснаціональної діяльності підприємств та нових реалій міжнародної кон'юнктури й політичного життя відбулось поширення неакціонерних форм експансії ТНК. Відбувається переорієнтація акцентування уваги на відносини ТНК з суб'єктами господарської діяльності й країнами, що значно за рівнем розвинутості та економічного благополуччя поступаються метропольним державам й компаніям.

При диверсифікації своєї діяльності ТНК дедалі частіше почали надавати перевагу таким формам господарювання, що не потребують інвестицій. Проте ця тенденція не означає, що ТНК перенесли контроль за господарською діяльністю в країнах, що розвиваються на задній план. Завдяки технологіям, капіталам,

передовим засобам управління та менеджменту, якими володіють європейські ТНК, а також розширена мережа каналів збуту, залишають за цими компаніями право контролю підприємства-реципієнта, навіть якщо вони перебувають у ролі контрактора, а не власника.

Завдяки залученню саме контрактної, а не інвестиційної моделі відносин між ТНК та країнами «периферійної зони» для ТНК формуються ще вигідніші умови співпраці, а саме отримання можливості впроваджувати спеціалізацію своєї діяльності на виконанні більш притаманних для них функцій й оптимізувати витрату коштів на інфраструктуру й інші необхідні витрати[13].

Існує підхід за яким диверсифікацію, що є характерною для ТНК можна розділити на наступні види:

- диверсифікація за галузями – характеризується розширенням виробництва за межами звичного ринку для компанії. Компанія залучається до виробництва принципово іншого товару або послуги, що не пов'язане із її звичним продуктом;
- диверсифікація за товарами – являє собою розширення видів продуктів, що виготовляє компанія, тобто розширення товарного асортименту, що виготовляє компанія в глибину;
- диверсифікація за ринками збуту – тобто розширення країн, де представлена продукція компаній;
- диверсифікація за джерелами локалізації сировини – розширення бази постачальників сировини;
- диверсифікація за місцем локалізації виробництва – переміщення або розширення кількості країн, де розташовані виробництва продуктів компанії. Завдяки можливості ТНК розташовувати свої виробництва у вигідному для цього місці, компанії можуть надавати конкурентну ціну кінцевому споживачу [22].

З огляду на наведену класифікацію та їх ознаки варто зазначити, що всі її види можуть бути використані у роботі транснаціональних корпорацій. А також за рівнем диверсифікованості компанії можна визначити її комерційний успіх.

Одним із яскравих прикладів компанії, що пройшла всі ці типи диверсифікації є Швейцарська компанія Nestle.

Історія компанії почалась ще з 1886 року, коли її засновник фармацевт Генрі Нестле розробив суху суміш для немовлят.

Якщо говорити про галузеву диверсифікацію, то варто зазначити, що компанія виготовляє свої продукти у галузі продуктів харчування. До того ж компанія володіє певним відсотком акцій такого косметичного гіганта як «Loreal».

Характеризуючи диверсифікованість Nestle з огляду на товари, варто лише відкрити будь-який продуктовий магазин онлайн і одразу перед покупцем відкриється велика база торгових одиниць. Солодощі, кава, консерви, дитяче харчування, приправи, напої тощо.

Розглядаючи диверсифікацію за ринками збуту, варто зауважити, що компанія Nestle представляє на полицях всього світу свою продукцію.

За джерелами надходження сировини, компанія теж є диверсифікованою, адже в неї є величезна база постачальників по всьому світу. Компанія намагається максимізувати залучення локальних постачальників в залежності від країни, де розташоване виробництво.

Диверсифікація за локалізацією виробництва теж доволі успішно проходить у досліджуваній ТНК. Компанія налічує 448 фабрик й промислових підприємств у більше ніж 83 країнах світу й надає робочі місця більше ніж 280 тисячам людей[30].

Завдяки диверсифікації та розвитку своєї діяльності ТНК отримують низку конкурентних переваг, що значно виділяють їх серед інших гравців світового економічного ринку (див. рис. 3.3) [48].

Рисунок 3.3 – Конкурентні переваги ТНК в результаті диверсифікації підприємницької діяльності

Джерело: сформовано автором на основі [48]

Підсумовуючи вище сказане, диверсифікацію можна ототожнити із розвитком компанії. Для отримання фінансової стабільності транснаціональні корпорації звертаються до процесів диверсифікації. Їх є декілька видів. До того ж деякі вже могутні ТНК можуть продемонструвати наскільки важливим є впроваджувати нові технології, розширювати ринки збуту, базу постачальників тощо. Чудовим прикладом є всесвітньовідома компанія Nestle, яка залучила всі можливі варіанти диверсифікації й зараз є однією із компаній-лідерів на світовому ринку. Без розвитку з часом компанії застарівають і вони починають боротись із кризами. ТНК, що на певному етапі свого розвитку обрали хибну стратегію диверсифікації, зазвичай мають одні наслідки- втрата конкурентоспроможності й позиції на світовому ринку.

ВИСНОВКИ

Процес глобалізації є найважливішою тенденцією у світовій економіці, яка відображається у транснаціоналізації господарського життя. ТНК виступають як сила, що пускає в рух глобалізацію у сучасній світовій економічній системі. У період сучасності кілька найбільших транснаціональних корпорацій значно перевершують багато країн у економічному аспекті, а досягнення країни у добробуті, її роль у глобальному поділі праці та рівень інтеграції в глобалізаційні процеси все частіше залежать від успішності діяльності ТНК. Транснаціональна діяльність транснаціональних корпорацій вже давно вийшла за межі економічних обмежень і пов'язана з розв'язанням багатьох соціальних і політичних проблем.

В рамках кваліфікаційної роботи були виконані наступні завдання:

1. Отримано висновок, що транснаціоналізація значно посилює залежність країн один від одного в глобалізованій економіці шляхом впливу на виробництво товарів і послуг, використання робочої сили, інвестицій, технологій та їх розповсюдження між країнами. Процеси транснаціоналізації є наслідком потреби зменшення ризиків, бажання наблизити виробництво до перспективних ринків збуту, раціоналізації оподаткування та митних платежів для транснаціональних компаній. До того ж транснаціоналізація, глобалізація та інтернаціоналізація - це процеси, що характеризують сучасний стан розвитку світової економіки. Інтернаціоналізація є каталізатором для розвитку та поширення транснаціональних корпорацій. Даний тип компаній є могутньою силою, яка допомагає посилювати та укріплювати світові господарські зв'язки, а також завдяки їх комерційно-виробничій діяльності вони пов'язують фактично національні та регіональні ринки, що в свою чергу спричиняє цілісність світового господарства.

2. Надано характеристику етапам формування сучасних ТНК, зокрема дані суб'єкти міжнародної економіки пройшли 5 етапів свого розвитку. Перший етап (кінець XIX - початок XX ст.) характеризується тим, що впродовж нього активність ТНК була головним чином пов'язана з експлуатацією природних ресурсів у колоніальних країнах Азії, Африки та Латинської Америки і їх подальшою переробкою у розташованих у метрополіях підприємствах. Другий етап еволюції

ТНК пов'язують із економічними реформами Ф. Рузвельта в 1929–1945 років й характеризується значною стабілізацією фінансового ринку. Розвиток третього покоління ТНК почався після Другої світової війни та розпаду колоніальної системи (1945–1960 рр.). У цей період було помітне посилення ролі зарубіжних виробничих підрозділів, як у країнах, що розвиваються, так і в розвинутих країнах. Четвертий етап (1970–1980-ті рр.) був випробувальним для світового господарства та характеризується енергетичною кризою і подальшою боротьбою з її наслідками. З 1985 року, бере початок п'ятий етап формування та розвитку ТНК. Він характеризується перетворенням транснаціональних корпорацій у могутніші компанії глобального рівня.

3. Було визначено 2 загальних критерії, за якими можна розпізнати транснаціональні корпорації, а саме характеристики, що можна об'єднати в дві групи: кількісні та якісні. Враховуючи зміст кількісних та якісних характеристик, можна зробити висновок, що ознаки транснаціональних корпорацій включають в себе сферу обігу (фірма продає товари, які виробляються в різних країнах) і сферу виробництва (підприємства та філії фірми розташовані в двох або більше країнах). Реально функціонуючим компаніям достатньо мати хоча б одну з цих ознак, щоб бути віднесеними до категорії ТНК. Багато компаній мають обидві ознаки одночасно.

4. З'ясовано, що найпотужніші транснаціональні корпорації, що розташовані на території Європи, базуються в таких країнах, як Німеччина, Італія, Франція, Австрія, Велика Британія та працюють в різних галузях. ЄВажливим є той фактор, що європейські транснаціональні корпорації займають велику частку світової економіки, є лідером разом корпораціями, материнські компанії яких розташовані в Сполучених Штатів Америки. У Європейському союзі особливо чітко можна відслідкувати специфіку сучасних міжнародних відносин – взаємодію глобальної інтернаціоналізації господарського життя і регіональну економічну інтеграцію. Важливою тенденцією сучасної економічної ситуації є утворення своєрідної нової економіки, як у США, так і у Європі. Ця нова економіка проявляється у створенні високотехнічних та інформаційно-комунікаційних ТНК.

5. Досліджені рівні регулювання діяльності ТНК в залежності від суб'єктів, які впроваджують дану діяльність: наддержавне регулювання, міждержавне регулювання, внутрішньодержавне регулювання та суспільне регулювання. В свою чергу потреба в регулюванні діяльності ТНК пов'язана з тим, що транснаціональні корпорації та держави перебувають у взаємозалежних відносинах один від одного. ТНК покладаються на державу в галузі безпеки та прав власності, щоб мати можливість здійснювати господарські операції. Держави ж в свою чергу залежать від ТНК в питанні забезпечення робочих місць громадянам та наповнення бюджету за рахунок податків.

6. Оцінено стан і особливості діяльності європейських ТНК в Україні та ЄС. З'ясовано, що з огляду на кількість споживачів, Україна є потенційним ринком у Європі. Менший рівень конкуренції, відносна не насиченість ринку України після розпаду СРСР робить країну перспективною для іноземних інвесторів, незважаючи на те, що низький рівень доходів значної частини населення перешкоджає формуванню динамічного платоспроможного попиту. На сьогоднішній день вплив ТНК на економіку України є досить значним і вагомим. Транснаціональні корпорації розширили свій вплив на різні сфери економіки, зокрема: виробництво тютюнових виробів, переробка олійних та зернових культур, безалкогольна галузь, переробка молока, виробництво кондитерських виробів, зокрема шоколаду та консервованих харчових продуктів, виробництво продуктів побутової хімії та парфумерії тощо. А напрями регулюючої функції уряду України стосовно участі ТНК на ринку нашої держави створюють основні мотиви їх діяльності, а саме: географічна диверсифікація виробництва, ефективне застосування ресурсів, збільшення прибутковості діяльності, доступ до українських ринків тощо.

7. Досліджено проблеми і пріоритетні напрями розвитку європейських ТНК у міжнародних інвестиційних процесах, зокрема прийшли до висновку, що згідно останніх тенденцій на ринку, такі форми транснаціоналізації як акціонування, поглинання та злиття, прямо або опосередковано пов'язані з зростанням ролі ТНК у міжнародних інвестиційних процесах. Динаміка обсягів прямих іноземних інвестицій є свідченням зростання ролі міжнародних компаній, зокрема й ТНК.

Величезний масштаб операцій ТНК виступає каталізатором у зростанні процесу транснаціоналізації світової економіки впродовж останнього десятиліття. Пошук шляхів до використання дешевої робочої сили й факторів виробництва, гостра конкурентна боротьба ставлять перед ТНК необхідність розширювати ринки для інвестування та власного впливу.

8. Визначено таке поняття як диверсифікація діяльності компаній. Визначено, що диверсифікацію можна ототожнити із розвитком компанії. Багато підприємств на сьогодні намагаються знайти додаткові можливості, щоб залишатись на плаву, мати можливість уберегти себе від ризику, або ж принаймні мінімізувати його. Диверсифікація є одним із інструментів, завдяки якому підприємства можуть цього досягти. До того ж диверсифікація може використовуватись підприємствами як антикризовий засіб. Важливим є й той фактор, що диверсифікацію можна впроваджувати незалежно від часу та етапу розвитку, на якому знаходиться підприємство. Отримання фінансової стабільності – це ще одне з завдань, до яких транснаціональні корпорації залучають диверсифікації. Без розвитку з часом компанії застарівають і вони починають боротись із кризами. ТНК, що на певному етапі свого розвитку обрали хибну стратегію диверсифікації, зазвичай мають одні наслідки - втрата конкурентоспроможності й позиції на світовому ринку.

9. Транснаціональні корпорації на сьогоднішній день є важливими суб'єктами світової економіки. Європейські ТНК на ряду із ТНК Сполучених штатів Америки є лідерами за впливовістю та дохідністю. Із своїм розвитком вони не лише розширюють свої межі впливу в міжнародному господарстві, а й мають вплив на політичну сферу. Європейські ТНК є важливими гравцями в міжнародних інвестиційних процесах, задаючи тенденції не лише на завтрашній день, а й на десятиліття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Fortune Global 500 – The largest companies in the world by revenue | Fortune. Fortune. URL: <https://fortune.com/ranking/global500/2023/search/> (дата звернення: 10.10.2023).
2. Global 500 headquarters 2013. CNN Money. URL: http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2013/full_list/(дата звернення: 01.12.2023).
3. Jaworek M., Kuzel M. Transnational Corporations in the World Economy: Formation, Development and Present Position. Copernican Journal of Finance & Accounting, 4(1), 55–70. URL: [http:// dx.doi.org/10.12775/CJFA.2015.004](http://dx.doi.org/10.12775/CJFA.2015.004)
4. Largest companies in the EU by market capitalization. Companiesmarketcap. URL: https://companiesmarketcap.com/european-union/largest-companies-in-the-eu-by-market-cap/#google_vignette.
5. Leading banks in Europe as of December 31, 2022, by market capitalization. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/382818/leading-banks-in-europe-by-market-capitalization/>(дата звернення: 28.11.2023).
6. Mittal V. ASEAN FinTech Census 2018. Researchgate. URL: https://www.researchgate.net/publication/330702115_ASEAN_FinTech_Census_2018.
7. Spglobal. Capitaliq. URL: <https://www.capitaliq.spglobal.com>.
8. Tucker H., Murphy A. The World’s Largest Public Companies. Forbes. URL: <https://www.forbes.com/lists/global2000/?sh=5d2869a35ac0#tab:overall>.
9. Vallourec S.A. MarketWatch. URL: <https://www.marketwatch.com/investing/stock/vk?countrycode=fr>.
10. Workman D. Drugs and Medicine Exports by Country. World's Top Exports. URL: <https://www.worldstopexports.com/drugs-medicine-exports-country/>.
11. WorldInvestmentReport 2007: Transnational Corporations Extractive Industriesand Development. – UNCTAD, UnitedNations, NewYorkandGeneva, 2007. – URL:<http://unctad.org/>.

12. Венгер В. Особливості формування та розвитку транснаціональних корпорацій в умовах глобалізації. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2019. № 2(4). С. 30–41. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/76/70> (дата звернення: 15.10.2023).

13. Гевко І.Б. Управління процесом розробки і освоєння виробництва нових виробів: підручник. Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2015. - 199 с.

14. Глушечевська А. Трансформація глобального ланцюга створення вартості автомобільних ТНК ФРН. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2013. Вип. 1. С. 313–319.

15. Гойванюк М. Досвід регулювання банківської діяльності в країнах ЄС. *Фінанси, облік та аудит*. 2012. Вип. 19. С. 30–39.

16. Давиденко О. Державне регулювання діяльності транснаціональних корпорацій в Україні. С. 69–71. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/2a49daa2-8775-4513-97e3-466e71bfff19/content> (дата звернення: 12.12.2023).

17. Давидова І., Величко К., Печенка О. Транснаціональні корпорації : Навч. посіб. Харків: Форт, 2018. 1746 с.

18. Диверсифікація – що це таке, навіщо потрібна та в чому суть диверсифікації. *Termin.in.ua*. URL: <https://termin.in.ua/dyversyfikatsiia/> (дата звернення: 21.12.2023).

19. Дмитришин Б. В. Особливості розвитку та функціонування транснаціональних корпорацій ЄС в умовах глобалізації. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Технічні науки*. 2015. № 27. С. 49–58. URL: <http://economics.kntu.kr.ua/pdf/27/8.pdf> (дата звернення: 22.11.2023).

20. Дугієнко Н., Яцук Г. ТНК в Україні: діяльність та вплив на економіку. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. 2020. № 48. С. 15–19. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/48_2020_ukr/5.pdf (дата звернення: 15.12.2023).

21. Дунаєв М. Транснаціональні корпорації і їх роль у сучасних міжнародних економічних відносинах : кваліфікаційна бакалаврська робота: 056. Суми, 2020. 75 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/78747/1/Dunaiev%20_Bachelous_paper.pdf;jsessionid=5025760EFA367EC9439168F7D4F86A38 (дата звернення: 25.11.2023).
22. Єврозона. Wikipedia. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Єврозона> (дата звернення: 01.11.2023).
23. Задоя А.О. Регулювання діяльності ТНК: державний рівень: академічний огляд. – 2014. – Вип. 2 (41). – С. 117–125.
24. Захарін С. В. Економічна диверсифікація як ефективний механізм забезпечення розвитку підприємства: вісник КНУТД.–2012. №1. – С. 138-145.
25. Іванова І. Сутність транснаціоналізації в умовах глобалізації. Наук. керівник Н. Балабанова: Тернопіль, 2017. С. 55–56.
26. Касінова Д. С., Малик К. Р. Транснаціональні корпорації провідних країн світу та антимонопольне законодавство: проблеми регулювання та можливі механізми взаємодії: юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 4. С. 612–614. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2021/152.pdf (дата звернення: 13.11.2023).
27. Коваленко О. Формування транснаціональних компаній та їх економічних інтересів в умовах інституційних перетворень. Ефективна економіка. 2012. № 1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3582> (дата звернення: 10.11.2023).
28. Козловська З. Банкаўсківеснік. – Студзень, 2013. – С. 26–32.4: доповідь про світові інвестиції - 2014: інвестиції в досягнення ЦСР: план дій. URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2014_overviewru.pdf.
29. Король М., Носа А. Роль транснаціональних банків у формуванні ринку банківських послуг ЄС. Економіка і суспільство. 2018. № 18. С. 42–47. URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/18_ukr/7.pdf (дата звернення: 24.11.2023).

30. Крет В. Значення диверсифікації у стратегії розвитку сучасних транснаціональних компаній: науковий вісник НЛТУ України. 2012. № 22.12. С. 262–268.

31. Кривоус В. Регулювання діяльності ТНК: міф чи майбутня реальність?: вісник ТНЕУ. – 2013. – Вип. 5. – С. 190–197.

32. Кулик Ю. Р. Аналіз діяльності бізнес-системи у конкурентному середовищі: збірник наукових праць кафедри економічного аналізу. Тернопіль: Економічна думка, 2011. Вип.19. С. 163-166. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Ecan/2011_8_2/pdf/kulyk.pdf (дата звернення: 17.10.2023).

33. Лимонова Е.М., Архіпова К.С. Транснаціональні корпорації: основні етапи розвитку та регулювання їхньої діяльності в умовах глобалізації: європейський вектор економічного розвитку. 2014. № 1 (16). С. 93.

34. Лимонова Е. Трансрівневе регулювання діяльності ТНК. Економічний нобелівський вісник. 2015. № 1(8). С. 62–67. URL: <https://econforum.duan.edu.ua/images/PDF/2015/10.pdf> (дата звернення: 07.12.2023).

35. Ляховська О. Роль транснаціональних корпорацій у розвитку машинобудування в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 22. С. 49–54. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/22_2021/10.pdf (дата звернення: 22.11.2023).

36. Мазур І. К. Оцінювання впливу діяльності ТНК в країнах, які розвиваються: автореф. магістерська робота: 8.03050301. Київ, 2017. URL: <http://ied.kpi.ua/wp-content/uploads/2017/03/МазурІК-Автореферат.pdf> (дата звернення: 15.10.2023).

37. Міжнародний менеджмент: навчальний посібник. Київ: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2016. 172 с.

38. Молчанова Е. Взаємодія транснаціональних корпорацій з національними економіками: аналітичне видання фонду ім. Фрідріха Еберта URL: <http://www.fes.kiev.ua>.

39. Немировська О. Аналіз та оцінка економічної діяльності ТНК в Україні. Ефективна економіка. 2014. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3643> (дата звернення: 12.12.2023).

40. Немировська О.В. Формування ефективного механізму взаємодії національної економіки з транснаціональною економікою з транснаціональними корпораціями: Дис. к.е.н.: 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». Ірпінь, 2016. С.212.

41. Нікітіна Т.А. Транснаціональні корпорації як нові гравці на світовому ринку: вісник Київського національного торговельно-економічного університету. Київ: КНТЕУ, 2002. Вип. 4. С. 21.

42. Отенко В., Пархоменко Н. Підходи та методи оцінювання українських бізнес-систем. БізнесІнформ. 2016. № 10. С. 250–255. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/14470/1/Пархоменко,%20Отенко.pdf> (дата звернення: 23.10.2023).

43. Отенко І.П. Оцінювання економічної безпеки в процесах розвитку підприємства: Бізнес Інформ. 2013. Вип. 11. С. 255- 261.

44. Плахтій В. Сучасні тенденції розвитку ТНК в глобальному бізнес-середовищі : кваліфікаційна робота : 292. Київ, 2021. 127 с. URL: https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/51423/1/ФМВ_2021_292_%20Плахтій%20Валерія.pdf (дата звернення: 15.10.2023).

45. Прохорова М. Е., Левицька Н. М. Особливості формування впливу зарубіжних ТНК на Україну в ХХІ ст.: Інститут міжнародних відносин Національного авіаційного університету.

46. Сковрон Я. Економічна політика ТНК у сучасних міжнародних інвестиційних процесах : Курсова робота. Тернопіль, 2017. 37 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/23187/1/Сковрон%20Я.%20М..pdf> (дата звернення: 07.12.2023).

47. Ткаченко Д. Сутність транснаціоналізації та особливості діяльності транснаціональних корпорацій в умовах глобальної економіки. Науковий вісник Міжнародного Гуманітарного університету. 2015. № 13. С. 72–76.

48. Транснаціональні корпорації : навчальний посібник. Київ : Політехніка, 2016. 208 с.
URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/49845/1/Transnatsionalni_korporatsii.pdf
(дата звернення: 30.11.2023).

49. Федоренко В.Г. Транснаціональні корпорації як системоутворюючий фактор розвитку національних економік: інвестиції: практика та досвід, 2009. Вип. 7. С. 31-34.

50. Чернова О.В., Пазиніч О.В. Транснаціональні корпорації в міжнародній економічній системі: інвестиції: практика та досвід, 2010. Вип. 12. С. 24–26

51. Швець В. Діяльність ТНК в Україні: механізм законодавчого регулювання: академічний огляд. 2014. Вип. 2 (41). С. 135–140.

52. 200 лідерів української економіки. Forbes.
URL: <https://forbes.ua/ratings/200-lideriv-ukrainskoj-ekonomiki-08112023-17066> (дата звернення: 13.12.2023).

53. Nestlé в світі. Nestle. URL: <https://www.nestle.ua/aboutus/globalpresence>
(дата звернення: 26.12.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Ім'я користувача: Європейської економіки і бізнесу Федірکو Олександр...	ID перевірки: 1016055444
Дата перевірки: 11.01.2024 17:52:15 CET	Тип перевірки: Doc vs Internet + Library
Дата звіту: 11.01.2024 17:53:21 CET	ID користувача: 100005726

Назва документа: Глімбоцька Ю. А. Роль європейських ТНК у сучасних міжнародних інвестиційних процесах
 Кількість сторінок: 72 Кількість слів: 13531 Кількість символів: 108189 Розмір файлу: 462.83 KB ID файлу: 1015756203

10.7% Схожість

Найбільша схожість: 2.03% з джерелом з Бібліотеки (ID файлу: 12290799)

8.9% Джерела з Інтернету 328 ..... Сторінка 74

8.32% Джерела з Бібліотеки 325 ..... Сторінка 78

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнено

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнено

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

**ЗБІРНИК ДОПОВІДЕЙ
Ювілейної 90-ї щорічної студентської
наукової конференції**

**«ІННОВАЦІЙНІ ПРОЄКТИ ДЛЯ ПІСЛЯВОЄННОГО
ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНИ»**

(17 квітня – 20 травня 2023 р.)

Глімбоцька Ю.А.

«Міжнародні економічні відносини», 5 курс

Київський національний економічний

університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – професор, заступник завідувача кафедри

європейської економіки та бізнесу Ткаленко С.І.

ТНК ЯК НЕЗАМІННІ СУБ'ЄКТИ В СУЧАСНІЙ ІНВЕСТИЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Протягом останніх десятиліть сформувалась нова тенденція у світовому господарстві, а саме – стрімкий розвиток транснаціонального сектору в структурі світової економіки, що в свою чергу сприяє збільшеному вираженню глобалізації. Одними з активніших суб'єктів глобалізації є транснаціональні корпорації. Транснаціональні корпорації (зазвичай називають просто ТНК) виступають одним із основних елементів завдяки якому відбувається розвиток міжнародних економічних зв'язків і відносин у процесі розширення і поглиблення виробничих зв'язків між компаніями країн. ТНК здійснює безпосередній вплив на функціонування світового господарства і стан господарюючих суб'єктів і підсистем, допомагає за допомогою інвестування розвинути інші напрямки економік, стимулювати розвиток галузей. Як результат, ТНК посіли особливе місце в системі сучасного глобалізованого ринку.

Лібералізація економіки, що відстежується майже у всіх країнах світу, створює стимулюючі умови для розвитку ТНК. Їх діяльність призводить до посилення процесу спеціалізації і кооперування поміж підприємствами різних країн, посилення з'язку та взаємозалежності між економіками країн. Поява у світовому господарстві міжнародних корпорацій означала вихід підприємств на якісно новий рівень, визначальною рисою якого стала втрата капіталом своєї виключно національної природи. Цей процес відбувався декількома шляхами, що дозволило говорити про відмінність діяльності фірм, які займаються міжнародним бізнесом та орієнтовані виключно на національний ринок.

Серед найбільш важливих факторів, які сприяють інтернаціоналізації діяльності фірм, виділяють такі: насиченість внутрішнього ринку і зростання конкуренції на національному ринку; поява нових ресурсних можливостей, пов'язаних з більш низькою вартістю факторів виробництва в інших країнах; сприятливість інвестиційного клімату в інших країнах; розвиток інфраструктури міжнародного бізнесу та системи комунікацій; заохочення з боку держави до вивезення капіталу; бажання розділити ризик між великою кількістю продуктів та ринків.

Основною особливістю транснаціональних корпорацій, що виділяють їх серед інших компаній, які займаються міжнародним бізнесом є той фактор, що головне підприємство компанії знаходиться в одній країні, а філії чи дочірні компанії їх філії – в інших. ТНК може мати 2-3 головних підприємства, але обов'язково на території однієї країни. Транснаціональні компанії характеризуються такими основними рисами: інтернаціональні у сфері функціонування і застосування капіталу; мають, як правило, величезний матеріальний і фінансовий потенціал; мають можливість здійснювати значні відрахування на науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки (ТНК є носіями передової науки та інновацій); мають, як правило, тісні зв'язки з національними банківськими компаніями і

національними банківськими системами, входять у фінансові угруповання; як правило, це багатонаменклатурні фірми, діяльність яких досить сильно диверсифікована; їм притаманна відносна незалежність руху власного капіталу по відношенню до процесів, що відбуваються в національних рамках [1, с. 197].

Узагальненими кількісними ознаками ТНК є такі: обсяг річного обороту не менше 1 млрд. дол. США; наявність філій та/або дочірніх компаній не менше ніж в 6 країнах світу; частка закордонних активів – 25–30% у загальній вартості активів; частка зовнішніх надходжень із зовнішніх ринків – 1/5–1/3 загального обсягу обороту компанії. Незалежно від галузі функціонування, виду діяльності, сфери бізнесу, країни походження, продукція або капітал сучасних ТНК присутні в кожній країні світу. Поряд з виготовленням традиційних благ ці компанії можуть створювати блага, які в подальшому формують окремі сегменти суспільного споживання. В результаті, з одного боку, ТНК виступають джерелом суспільного прогресу, а з іншого – загрозою для економік окремих країн, адже їх діяльність поширюється й на інші сфери (політику, соціальні стандарти, культуру, екологію тощо). Найбільші ТНК світу представлені у таблиці 1.

Таблиця 1 – Топ 10 найбільших ТНК світу(згідно даним Global 2000 від 2020 року) [5]

№	Компанія	Країна	Продажі	Прибуток	Активи	Ринкова вартість
			млрд. дол. США			
1	ICBC	Китай	177,2	45,3	4322,5	242,3
2	China Construction Bank	Китай	\$62,1	38,9	3822	203,8
3	JPMorgan Chase	США	142,9	30	3139,4	291,7
4	Berkshire Hathaway	США	254,6	81,4	817,7	455,4
5	Agricultural Bank of China	Китай	148,7	30,9	3697,5	147,2
6	Saudi Arabian Oil Company (Saudi Aramco)	Саудівська Аравія	329,8	88,2	398,3	1684,8
7	Ping An Insurance Group	Китай	155	18,8	1218,6	187,2
8	Bank of America	США	112,1	24,1	2620	208,6
9	Apple	США	267,7	57,2	320,4	1285,5
10	Bank of China	Китай	135,4	27,2	3387	112,8

Динамічний розвиток ТНК та їх перетворення на один з найважливіших інститутів сучасної ринкової економіки зумовлюються багатьма факторами, які можна сформулювати таким чином:

- можливість підвищення ефективності й посилення конкурентоспроможності, загальні для всіх великих фірм, що інтегрують у свою структуру постачальницькі, виробничі, науково-дослідні, розподільчі й збутові підприємства і пов'язуються з ефектом масштабу й економією на витратах, властивих ринковим транзакціям;

- ТНК мають можливість використовувати у своїх інтересах особливості державної політики в різних країнах, різницю в курсах валют та інші чинники;

- наявність закордонних виробничих філій відкриває перед ТНК можливість використання відмінностей у господарській ситуації різних країн, зокрема вони зміцнюють свої позиції за рахунок валютних операцій. Вирішальне значення має те, що ТНК мають у своєму розпорядженні великі виробничі підрозділи в різних країнах, кожен з яких володіє значними фінансовими ресурсами, а отже – здійснює великі за обсягами міжнародні фінансові операції. За даних умов будь-яка зміна валютного курсу приносить вигоду частині підприємств, що входять в систему ТНК, не завдаючи реального збитку іншим філіям;

- ТНК мають можливість здійснювати так звані «безпрограшні валютні операції». Як і у випадку з валютними коливаннями, ТНК можуть використовувати різницю у ставках відсотка й рівнях інфляції країн, де розташовані їх материнські структури та дочірні фірми, перетворюючи номінальне підвищення доходу в реальне;

- за допомогою прямих інвестицій компанія одержує можливість подолати бар'єри на шляху експорту продукції. Не випадково ефективність зовнішньоекономічної експансії як засобу пом'якшення кон'юнктурних коливань оцінюється досить високо і вважається вищою, ніж ті, які забезпечують суто національні прийоми зниження економічного ризику;

- завдяки створенню міжнародної мережі філій формується широка база стабільності та пов'язана з нею висока ефективність кредитно-фінансової стабілізації. Корисними для ТНК виявляються елементи асинхронності світового циклу й закордонна диверсифікованість виробництва, зміни валютних курсів й різна інтенсивність інфляційних процесів, відмінності у відсоткових ставках тощо [2, с. 162].

Основним каналом поширення впливу ТНК на національну економіку і засобом формування самих ТНК є прямі іноземні інвестиції (ПІІ). За методологією складання платіжного балансу, ПІІ визначаються як категорія міжнародної інвестиційної діяльності, за допомогою якої резидент однієї країни придбає довгострокові інтереси у підприємстві-резиденті іншої країни. Інвестиції класифікуються як прямі «якщо вони забезпечують 10 або більше відсотків участі у статутному капіталі підприємства і (або) істотну участь в управлінні його діяльністю» [4]. До найпривабливіших галузей фінансування топ-20 компаній відносяться охорона здоров'я, автомобілебудування, комп'ютери/електроніка, програмне забезпечення / Інтернет. Все більше поширення отримує практика поглинання найбільших ТНК, які створюють інноваційний продукт або технологію.

Показник швидкості виробничого процесу стає важливою конкурентною перевагою ТНК. Для прискорення виробничого процесу і посилення тиску на конкурентів міжнародні компанії скорочують бюрократичні обмеження і процедури, створюють крос-функціональні робочі групи, перебудовують структуру і організацію виробництва, впроваджують новітні технології. Технологічні конкурентні переваги ТНК багато в чому обумовлені формуванням

тісних довгострокових партнерських стосунків з постачальниками. Важливу роль в забезпеченні конкурентоспроможності виробничої системи ТНК відіграє оптимізація управлінським ланцюжком постачань, зокрема ефективна організація логістики і після продажного обслуговування.

Глобальні ТНК широко застосовують транскордонні угоди при міжнародних злиттях і поглинаннях, при переділі сфер впливу між провідними компаніями і змінами конкурентного становища на глобальних ринках. Ринок міжнародних злиттів і поглинань (М&А), який вважається одним з індикаторів стану розвитку світової економіки. У 2019 році лідером стала фінансова галузь – на її частку прийшлося до 35% всіх міжнародних угод.

Активність на ринку глобальних угод злиттів і поглинань продовжувала зростати. В умовах глобалізації та інтернаціоналізації М&А стають основним джерелом отримання конкурентних переваг корпорацій щодо можливості швидкого формування інвестиційного портфеля за рахунок залучення локальних активів різних державах, отримання нових джерел сировини, інтегрування стадій виробничого процесу, освоєння нових ринків, застосування нових ринків. За допомогою М&А глобальні ТНК отримують можливість найбільш оперативного та ефективного доступу на цікаві для них ринки, тримаються більшої стійкості, залучають фінансові ресурси на кращих умовах. М&А, це перш за все транскордонні, націлені на отримання конкурентних переваг за рахунок об'єднання фінансових, науково-технічних і трудових ресурсів фірм-учасниць та отримання на цій основі синергетичного ефекту; досягнення ефекту економії за рахунок масштабу виробництва; отримання доступу на нові ринки; диверсифікацію виробництва; використання нових активів, особливо нематеріальних (таких, як ноу-хау, торгових марок, організаційних знань). Розвиток ТНК та поширення їх впливу здійснюється різноманітними способами, зокрема й інвестуванням. Це дає можливість світовим процесам активно залучатись до глобалізації, лібералізації економік та конкуренції ринку. Отже ТНК стали одними з основних суб'єктів в сучасній інвестиційній діяльності.

Література:

1. Школа І.М. Міжнародні економічні відносини. Чернівці: Книги-XXI, 2007. 544 с.
2. Павленко І.І. Міжнародна торгівля та інвестиції. К.: Центр учбової літератури, 2012. 256 с.
3. Ghemawat P., Pisani N. Are Multinationals Becoming Less Global? URL: <http://www.blogs.hbr.org/2013/10/are-multinationals-becoming-less-global/>
4. Методичний коментар до платіжного балансу України. НБУ. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=44459.
5. Побоченко Л. М., Пасічник О.С. Аналіз інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій. Стратегія розвитку України. 2014. №3. С. 120-127.
6. ТОП-10 рейтинг глобальних компаній світу: THE LIST 2020 GLOBAL 2000. URL: <http://financeworld.com.ua/top-10-rejting-globalnix-kompanij-svitu-the-list-2020-global-2000>
7. Охріменко О. О. Транснаціональні організації у системі світових економічних відносин. *Ефективна економіка*. 2013. №5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2054>

АНОТАЦІЯ

Глімбоцька Ю. А. Роль європейських ТНК у сучасних міжнародних інвестиційних процесах. – Рукопис.

Кваліфікаційна магістерська робота за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини», 2024

Магістерська робота присвячена дослідженню ролі європейських ТНК у сучасних міжнародних інвестиційних процесах.

В роботі визначені теоретичні аспекти діяльності транснаціональних корпорацій, охарактеризовано сучасний стан інвестиційних процесів та вплив на неї європейських ТНК.

Ключові слова: європейські транснаціональні корпорації, ТНК, міжнародні інвестиційні процеси, глобалізація.

ANNOTATION

Glimbotska Y. A. The role of European TNCs in modern international investment processes. – Manuscript.

Qualification master's thesis in the specialty 292 "International Economic Relations", 2024

The master's thesis is devoted to the study of the role of European TNCs in modern international investment processes.

The theoretical aspects of the activities of transnational corporations are defined, the current state of investment processes and the impact of European TNCs on it are characterized.

Keywords: European transnational corporations, TNCs, international investment processes, globalization.